

Buda és Pest nagy hangversenyei a XIX. század első felében.

A XVIII. és XIX. század határesetendeje, az 1800. év, örök időkre emlékezetes marad Magyarország zenetörténetében. Ebben az esztendőben adott a zene két lángelméje: *Haydn* és *Beethoven* személyes megjelenésével zenei életünknek olyan erőteljes lendületet, amely egyszerre előbbre vitte legalább fél évszázaddal.

A két nagy mester látogatása után hirtelen megindult a külföldi zeneművészek áramlása Pest-Budára; de sűrűn szerepeltek a színdarabok felvonásai közé beékelve, *Muzsikai Akadémiának* nevezett hangversenyeken a magyar zene úttörői: *Lavotta*, *Csermák*, *Bihari*, *Rózsavölgyi* s a Pesten és Budán élő német zeneszerzők is.

Ezúttal a XIX. század első felének csupán *nevezetesebb* hangversenyeivel foglalkozunk, olyan művészekével, akiknek szereplése zenei életünknek nem mennyiségi eredményét, hanem magas színvonalát mutatja. Mert a mennyiségnél többet jelent az egyelőre ritkán megjelenő, de a zeneművészet élén haladó mesterek fokozódó vonzódása hálás és fogékony talajunkhoz.

Haydn és Beethoven után *Hummel*, majd a tizenkét esztendő *Liszt* Ferenc következett, utána a Pesten született és európai nagysággá emelkedett *Heller* István mint csodagyermek; a két bécsi keringőkirály: *Lanner* József és *Strauss* János, a magyar származású angol *Oury* James, a belga *Vieuxtemps*, a norvég *Ole Bull*, a férfitársa *Liszt* Ferenc, a hangverseny dobogóján szereplő *Kossuth* Lajos, *Rubinstein* Antal mint gyermek, *Berlioz*, aki itt adotta először a *Rákóczi indulót* saját átíratában, majd az ifjabb *Strauss* János, azután ismét *Liszt* Ferenc vonulnak el a sorozatban. Mint események csatlakoznak: a *Pest-Budai Hangász Egyesület* első hangversenye, a *Szózat* pályaműveinek, majd a *Himnusz* pályázatára beérkezett munkáknak bemutató hangversenye, a királyi városi *Redut* palotájának felavatása és a Nemzeti Színház hangversenye 1848-ban, március 15-én.

Haydn és Beethoven budai szereplését részletesen ismertettem a *Tanulmányok Budapest múltjából* VII. kötetében, *József nádor* és első feleségének, *Pavlovna* Alexandra nagyhercegnőnek pest-budai ünneplésével kapcsolatban.

Haydn *Teremtés*-oratóriumának március 8-i első bemutatója után másodikat is rendeztek a pesti német színházban, 11-én. Ezt is Haydn vezényelte, akit az előkelő *meghívott* közönség nagyon melegen ünnepelt. Néhány nappal utóbb visszautazott Bécsbe.

Április 6-án tartotta a német színház a *Teremtés* első nyilvános előadását. A hatalmas zenei és énekalkotás oly nagy hatást tett a közönségre, hogy néhány nappal később, 10-én meg kellett ismételni.

Két évvel ezután, 1802-ben, április 11-én tartotta a Városi Színház az *Évszakok*, Haydn másik hatalmas oratóriumának első előadását. Ezt is gyakran megismételték hosszú esztendőig.

HUMMEL.

A pest-budai zenei életben szereplő előkelőségek sorában Haydn és Beethoven után a *pozsonyi* születésű *Hummel* N. János következett, tehát a kezdethez méltó folytatás. De eléggé szépszámú kitűnő muzsikás járt itt, ha náluk kisebb jelentőségű is, az előbbi kettő és a harmadik megjelenése között eltelt tizenöt esztendőben. Pest és Buda hangverseny-élete kezdett megélnkülni.

Harminchét esztendő volt Hummel, amikor Pesten megjelent, de nevét már több, mint negyedszázad óta ismerte Európa. Tízesztendő volt, amikor apja hangversenykörútra indult vele Németországba, Dániába, Hollandiába, Angliába és Skóciába. És mindenütt belemuzsikálta magát hallgatóinak szívébe, olyan mélyen, hogy a tanulással és komponálással eltöltött hosszú esztendők alatt, amíg nem szerepelt nyilvánosan, nem felejtették el.

Hummel a zongorajátszásban hétéves korától kilencéves koráig *Mozart* tanítványa volt. Ennek a két esztendőnek a tanulságai és emberi hatásai élete fogytáig sem halaványultak el lelkében. Komponálási módján is feltűnően látszik *Mozart* hatása.

Pesten 1815-ben, június 15-én szerepelt első ízben, az 1812-ben, Beethoven alkalmi műveivel felavatott Királyi Városi Színházban. »A sorsjegy« című vígjáték felvonásainak szünetében játszott. Óriási érdeklődés előzte meg hangversenyét, mert ekkor lépett a hosszú visszavonultság után a közönség elé, és Pest volt az első állomása annak a hosszúra tervezett körútnak, amelyre végre rászánta magát.

Műsorán csakis saját szerzeményei szerepeltek: a második zongoraverseny, két rondo és két variációs munka. A zsúfolt színház közönsége nagy lelkesedéssel ünnepelte minden szám után. Eddig nehezteltek rá, mert még nem volt Pesten, de ezen az estén megbékéltek vele.

Pestről néhány nagyobb vidéki városba utazott Hummel, de 26-án visszajött és ismét fellépett a Városi Színházban. A jegyeket már jóelőre elkapkodták, mert most már mindenki akarta hallani a játékát; azok is, akik még nem hallották, meg azok is, akik az első estén jelen voltak.

A második estén »Az új földesúr« című színmű felvonásai között játszott. Ezúttal harmadik zongoraversenye, két capriccio és két variációs munka volt műsorán. A mozarti bájt visszatükröző muzsika most még nagyobb hatást tett a hallgatókra. A hosszas ünneplés után meg kellett ígérnie, hogy nemsokára visszatér hozzánk.

Erre azonban nem került már a sor. A sok utazás mind más irányba vitte Hummelt, egyre messzebb tőlünk. A következő esztendőt ismét úton töltötte: Németországban, Svájcban, Hollandiában, Franciaország-

ban és Oroszországban járt. Azután Weimarba került karmesternek az udvari színházhoz. Ekkor jutott szoros barátságba Goethevel; a barátság 1832-ig, a költő haláláig tartott. Beethovennel való (nem egészen zavar-talan) barátsága, amely 1793-ban kezdődött, sokkal ismeretesebb, semhogy említeni kellene.

LISZT FERENC, A CSODAGYERMEK.

A tizenkét éves Liszt Ferenc 1823-ban lépett fel első ízben Pesten, május elsején. A hangversenyt megelőző napokon a következő szövegű plakátokat ragasztották ki a pesti utcákon:

*Méltóságos és Kegyelmes Nemesség!
Tiszteletreméltó Közönség!*

Magyar vagyok és nem ismerek nagyobb boldogságot, mint hogy nevelésem és taníttatásom első gyümölcseit Franciaországba és Angliába utazásom előtt ragaszkodásom és hálám első áldozataként drága hazámnak bemutatthassam. Ami még hiányzik érettségemből, azt kitartó szorgalommal igyekszem megszerezni és egyszer talán abba a szerencsés helyzetbe juthatok, hogy drága hazám dicsőségének egyik ága leszek.

Liszt Ferenc.

A sajtóban csupán a »Vereinigte Ofner und Pester Zeitung« jelezte előre a Bécsben már ismert nevű, ünnepelt csodagyermek fellépését. (Beethoven, mint ismeretes, megjelent egyik hangversenyén 1822-ben és nagy elragadtatással avatta művészzé.) A német lap a következő híreскét közölte a hangverseny napján: »A magyarországi születésű Liszt Ferenc, egy tizenegy éves fiú, Bécsben általánosan elismert zongoraművészi tehetségét ma délután 4 órakor itt is bemutatja, a »Hét választófejedelem« termében, zenei Akadémia keretében.«

A zajos ünnepléssel kísért bemutatkozó hangversenyről így számolt be annak a kornak legtekintélyesebb pesti lapja, a »Hazai 's Külföldi Tudósítások«: »Mennél nagyobb elme tehetséget kíván a' mesterséges hangoknak megfogása, 's mennél különösebb ügyességet mutat azoknak helyes gyakorlása, annál nagyobb figyelemre 's álmélkodásra méltó az, a' ki elme tehetségének nagy megfoghatóságát gyakorlásának jeles tökéletességével egybe kaptsolja. Illy ritka tünemény ragadott el bennünket a' mult 'Tsütörtökön, midőn a' »Hét Választó Fejedelmek« nevezetű Vendégfogadónak palotájában Liszt Ferencz, Soprony Vármegyei Tizenegyesztendő Ifjatska Hangmesteri tehetségét a' Klaviron köz bámulásunkra kifejtette. — Hazánknak Naggyai, kik minden Hazafi igyekezeteket gyámoltani ditsőségöknek tartják, mind Pestről, mind Budáról igen számosan megtisztelték, valamint a' két városnak *tsinosabb* része is nagy részvétellel jelen volt. Játszott az Ifju Mester Schneider Fridriktől lévő Ouverture után egy nagy Concertet, és nagy Variatiokat Moschelestől; közben »Elisabeth« Duettót és egy áriát »Libussa« operából Tayber kisasszony és Babnigg énekeltek; végre ő az akkor feladott thema szerint

szabad Fantasiájából gyönyörű Variációkat jádzott. — Mindenikben a szép szőke Ifjatska oly ügyességet, könnyúséget, pontosságot, érzést, kellemetes erőt, és mesteri fogásokat mutatott, hogy az egész Nemes gyülekezetet gyönyörűséggel eltöltené, és bámulásra ragadná. Az ő remek jádzásából már ki-ki azon kellemetes reménységre fakadott, hogy ő *a' szép Mesterségek pályáján Hazánknak nagy dítsősségére lészen.* — Mi ezen Szép Léleknek tsak azért is egészséget és hosszú életet kívánunk, mivel Hazájának kívánta előbb tisztelete díjját lefizetni, minekelőtte Frantzia és Anglia Országokba menne. A' hol bizonyára a magyar talentumoknak betsületet fog szerezni.»

A bemutatkozás nagy sikerének hatása alatt a pesti királyi Városi Színház két hangversenyre szerződött az ifjú művészt. Az elsőt május 10-én, a másodikat 24-én tartották. Az első estén a »Két szó« című opera, a másodikon »A kalábriai ember« című vígjáték felvonásai között játszott Liszt Ferenc.

A magyar lap ezekről nem vett tudomást, mert a német színház eseményeivel nem foglalkozott; a német lap pedig csak a május elseji és a tizediki szereplésről emlékezett meg: »A tizenegy esztendő Liszt Ferenc, — írta — akinek zongorajátszó virtuóizását ebben a zsenge korban jogosan mondhatjuk rendkívülinek, a szó teljes értelmében igazolta ezt a megállapítást május elsején, Pesten a Hétválasztó termében műértők jelenlétében rendezett hangversenyén. Az ifjú művész tegnap másodszer lépett fel a pesti Királyi Városi Színházban.«

HELLER ISTVÁN, A CSODAGYERMEK.

A pesti Városi Színház előadásának felvonásai között egy tizenegy esztendő zongoraművészt bocsátottak szárnyra 1827-ben, március 16-án. Heller István volt a fiú neve s a mesterével, Bräuer Ferenc egyházi karnaggyal együtt lépett fel. Dussek János kézzongorás versenyművét adták elő, olyan nagy hatással, hogy a kis művésznek egyszerre több pártfogója is jelentkezett a páholyokban ülő előkelőségek közül.

Pesten és Budán akkoriban sok zenebarát és tehetséges műkedvelő muzsikus volt a főurak között. Ezek felismerték a vézna gyermek rendkívüli tehetségét és felvilágosították az apját, aki tisztviselő volt egy gyárban, hogy súlyosan vétkezik, ha nem engedi a fiút a zenei pályára. Az előkelő urak lelkes beszéde hatott. Heller Nepomuk János megígérte, hogy lemond eredeti tervéről; ne legyen a fia hivatalnok, hanem muzsikus.

Bécsbe utaztak. A fiú Halm Antal zeneszerző növendéke lett, növendéke és büszkesége. Rövid idő múlva Bécsben is fellépett a kis művész és egyszerre meghódította a kényes és idegenekkel szemben elfogult bécsi közönséget és kritikát.

Ezután művészi körútra indult, amely rendkívül gazdag volt sikerekben és élményekben. Varsóban megismerkedett Chopinnel és Paganinivel. Lengyelországból Németországba utazott, s itt történt, hogy egyik hangversenye után a kritika Liszt Ferencsel állította párhuzamba. Annyira megkedvelték és megbecsülték a németek, hogy teljes öt esztendeig el sem tudott szabadulni.

Heller Párizsba vágyakozott. De sejtette, hogy Párizs lesz a végzete. Ezért még egyszer hazajött, hogy megmutassa a pest-budai közönségnek, mennyire vitte a távol töltött hat esztendő alatt. Ismét a pesti színházban lépett fel, 1833-ban, április tizenegyedikén.

A húszesztendőös ifjú már a megjelenésével is megnyerte a közönség rokonszenvét. Műsorát *Hummel* egyik zongoraversenyével kezdte, utána hegedűről zongorára átírt ábrándokat játszott és változatokat »A keresztes vitéz« című opera nyitányának témájára. Mesteri játékával annyira elragadta a közönséget, hogy a nagy lelkesedés csaknem lehetetlenné tette a színdarab előadásának befejezését.

Pestről egyenest Párizsba akart utazni, de Németországban ismét megrekedt. Csak 1838-ban jutott el Párizsba, ahol a legmagasabbra emelkedett pályáján mint zongoraművész és zeneszerző, s ahol szegénységben és teljesen elhagyatottan halt meg hetvenöt esztendőös korában.

A REDUT PALOTÁJÁNAK FELAVATÁSA.

Pest és Buda úri társadalma igen élénk szükségét érezte a mult század elején olyan nagyvárosi palotának, amelynek különböző nagyságú termei megfelelő keretei lehetnek előkelő bálloknak, ünnepségeknek és hangversenyeknek. Az előkelő külsejűnek és fényűző berendezésűnek elképzelt épület megépítésének feladatát a *József* nádor kezdesére megalkult Szépítési Bizottság vállalta el, amely egy színházi palota építésével kapcsolatosan kívánta megoldani.

Ilyen nagyjelentőségű építkezést abban a korban nem határozhatott el önállóan a városi tanács. Bécsből kellett engedélyt kérni, ahol rendszerint lassan intézkedtek a két főváros fejlődését előmozdító ügyekben. Így történt, hogy az 1802-ben elindított terv hosszú esztendőkre elakadt és ketté is szakadt. A színházi palotát (Királyi Városi Színházat) 1812-ben, tíz év multán lehetett csak felavatni, a Redutot pedig huszonegy esztendővel később, 1833-ban. Ez az épület a mai Vigadó helyén volt, háttal a mai Haas-palota helyén állott Királyi Városi Színházhoz hozzáépítve. A két díszpalota első tervét *Hillebrandt* udvari építész készítette; a második terv *Hild* János munkája volt, de ez sem valósult meg, hanem a harmadik, amelyet *Polláck* Mihály készített. A Redut építkezését 1828-ban kezdték meg és 1832 végén fejezték be.

A vígasság palotájának megalkotása nagy eseménye volt a két városnak. Nagyobb érdeklődéssel kísérték egyes szakaszait, mint előbb a színház épülését. S amikor a hatóság megállapította a megnyitó ünnepség és a következő négy este időpontját, napok alatt elkapkodták a jegyek túlnyomóan nagy részét, nemcsak pesti és budai, hanem vidéki, sőt bécsi érdeklődők is.

A felavatás napja 1833 január 13-a volt. Ezen a napon már délelőtt megnyitották a kapukat, hogy a város népe megtekinthesse a palota belsejét. A lépcsőházban, előcsarnokokban, folyosókon és kisebb termekben szabadon járkálhattak a kíváncsiak, de a nagy és a kisebb hangverseny- és báltermet, meg a hozzájuk tartozó éttermeket nem nyitották ki, hogy tiszták maradjanak.

A közönség tiszteletteljes csodálkozással nézegette a díszes helyiségeket, a szép szőnyegeket, függönyöket, tükröket, csillárokat és ülőbutorokat a déli órákig. Akkor kiürítették a palotát és eltakarították a többszáz látogató lábanyomát.

Este tündéri kivilágítást rendeztek az utcai homlokzaton és a palota belsejében. Amikor a közönség, nagyrészt pompás fogatokon, a díszes bejárat-hoz érkezett, a környéket megszálló kíváncsiak százainak sorfalai között kellett előbb elhaladnia, mert a kíváncsiakat a tél hidege sem tudta elriasztani.

A bált hangverseny előzte meg, amelynek műsorát a tánchoz játszandó darabokból állították össze. Ezért sokan, főként az álarcsok, csak később jöttek el, amikor a hangversenyt már befejezték.

De a terem nélkülok is megtelt. A rendező, *Tomala* Ferdinánd műkereskedő és zeneszerző, a Redut első bérlője, nem sietett a kezdéssel. Megvárta, míg a hölgyek és urak alaposan megsejmeltek a nagyterem látóival és egymást s el is helyezkedtek.

A nagyterem elragadó látványt nyújtott. A hölgyek toalettjének színpompája és ékszereinek csillogása harmónikus színeképpé alakult az urak fekete, barna vagy kék frakkjával, amelyhez fekete pantallót öltöttek. A hatalmas csillárok pazar világossága teljesen érvényre juttatta az élő, sőt élénk színeképet, s a várakozás kellemes izgalma boldog légkört árasztott szét a teremben.

A rendező az alkalmas lélektani pillanatban jelt adott a zenekarnak az előadás megkezdésére. Az első zeneszám, amely az új palotában elhangzott, *Tomala* Ferdinánd *Zampa* keringője volt, amely erre az ünnepi alkalomra készült. Nagyon hatásos, jól hangzó, tetszetős mű. A közönség hosszas tapssal köszönte meg és megismételtette. A következő zeneszám a *Dudás-galoppe* volt, szintén *Tomala* műve; ez főként szokatlan hangszíneivel hatott. Ezek után *Strauss* János és *Lanner* József keringői következtek. *Tomala* régebbi táncdarabjai, a legkedveltebbek fejezték be a műsort. Ezek után szünet következett, utána megkezdődött a tánc.

A második ünnepi est egy héttel utóbb, 27-én volt; háromezer látogatót számláltak össze, közülök sokan az első alkalommal is jelen voltak. Most még nagyobb számban jöttek el az előkelőségek, a toalették még pompásabbak, az ékszerek még vakítóbbak, a jelmezek még ötletesebbek s az emberek még vidámabbak voltak. Nem is nagyon figyeltek az előzetes hangverseny műsorára. Siettették a tánc megkezdését.

A harmadik, negyedik és ötödik estén egyre fokozódott a táncos kedv. Az új Redut bevonult a közönség szívébe és a két város társaséletébe. Most már nem a szépségeit csodálták, hanem azt, hogy eddig hogyan élhettek nélküle.

STRAUSS JÁNOS HANGVERSENYEI.

Az új Redut első érdekes művészvendége *Strauss* János volt. Természetesen az idősebb, az apa. A fiatalabbik akkor még csak nyolcesztendő volt. Az apa huszonkilenc.

Strauss János tizenöt éves korától huszonegy éves koráig (1819-től 1825-ig) *Lanner* József környezetéhez tartozott. Néhány évig a kvartett-

ben játszott, azután második karmestere lett a zenekarnak. Huszonegy esztendőös volt, amikor megvált mesterétől és zenekart szervezett, de külföldi útra csak nyolc évvel később indult. A magyar főváros első állomásainak egyike volt.

Pesti szereplését ekképen jelezte a *Honművész* című folyóirat 1833. évi november 3-i számában: »Strauss János, a Bétseknek ama' híres táncnótájik hangszerzőjök majd 40 személyből álló hangász-karával Pestre váratik, hol a' városi tánczteremben Nov. 7-én adandó bál alatt hallatni fogja gyönyörű muzsikáját. Hírelük, hogy a' bemenetel díjja két ezüst forint lesz. Ennyit fizettünk Bétsben is, midőn az utánozhatlan Paganini négy év előtt a' cs. redout szálában felséges koncertjeivel bájoló el a' pénzes bétseket.«

Strauss János november 5-én délután két órakor érkezett Pestre. Ő maga üveghintóban utazott, harmincegy (tehát nem negyven) muzsikusa pedig öt négyfogatú társaskocsin. A feltűnő kocsisor nagy ostorpattogatással vonult végig Pest utcáin, ami a jobbizlésű emberekre kissé kiábrándítóan hatott.

November 7-én volt a Redut nagytermében az első »álorczás táncz-innep«. Másféleznél több hallgató volt jelen. A bált megelőzően hangverseny volt, amelyen az akkori szokás szerint előre eljátszották az est táncdarabjait.

Strauss zenekara az obligát üdvözlő zeneszám után a *Rákóczi indulót* játszotta, amivel egyszerre meghódította hallgatóit. Az induló után magyar sorozat, majd a tánczene műsora következett: *Legszebb napom Badenben*, *Vígág a célom* (keringők), *Cotillon és galoppe*, *Áloműző keringő*. Szünet után »Ein Strauss von Strauss« (*Bokréta Strausstól*) címmel potpourri a mester műveiből, *Rákóczi induló* másodsor, *Alexandra keringő*, *Robert Cotillon*, *Galoppe* és *Farsangi ajándék* keringő.

A közönség önfelelt lelkesedéssel ünnepelte Strauss Jánost; alig hagyta abba az éljenzést és a tapsot. Különösen a *Rákóczi induló* és a *Pannonia*- és *Hunnia*-gyűjteményből való magyar nóták tüzelték fel a hallgatókat. A sok ismétlés miatt nagyon elhúzódott a hangverseny; csak a tánc fanatikusaik erélyes követelésére hagyták abba.

A második hangversenyt tizedikén tartotta, ezerhétszáz főnyi közönség előtt. Műsora nagyjában azonos volt az elsővel (a közönség kívánta így), de volt két újdonság is: *Ezer teringette!* című keringő és *Hangászati szóváltás* című zenei tréfa énekparódiával, sípládával és hasonló fűszerekkel.

A harmadik estén, tizenegyedikén, harmadfélezer hallgató várta, hogy a városszerte ünnepelt mester kijöjjön a zenekar emelvényére. A műsoron ezúttal a magyar zenedarabok uralkodtak, ismét a két gyűjteményből, de volt opera-nyitány és táncmuzsika is. A közönség egészen a zene hatása alá került s szünet nélkül tombolt, tapsolt és éljenzett, a karzatról németnyelvű üdvözlő verseket dobáltak a zenekarra és a közönség közé; sokan meg akarták akadályozni, hogy a muzsikások visszavonuljanak pihenni, amíg a tánc előtti szünet tart. Alig akart véget érni a túlaradó ünneplés. Csak Pesten tudtak ilyen szertelenül rajongani a zenéért és a zenészekért.

Nyolc esztendő telt el Strauss János újabb pesti szerepléséig. E nyolc esztendő alatt azonban csak Strauss lett valamivel idősebb, a pest-budai közönség nem. Most is a régi rajongással fogadták; tudták, hogy a világ szemében milyen nagyot nőtt az első találkozás óta, ezért megbocsátották neki a műsor első részének túlságos komolyságát. Az első szám ugyanis *Lindpaintner* Péter koblenzi zeneszerző »A génuai nő« című operájának nyitánya volt, a második a Meyerbeer-féle »Ghibellinek« opera karéneke és zárójelenete. Ezzel aztán véget is ért a komoly zenei előadás, és megkezdődött a tánczene. Három ujdonságot is hozott Strauss, három saját művet: *Emlékezés Ernstre* (a nagy hegedűművészre), továbbá *Bécsi farsangi quadrille* és *Zenei napilap*. A hangversenyt követő bálon nem kevesebb, mint tizenkét új darabot játszott a zenekar. Köztük volt a *Donauwalzer* is.

A november 7-i első estét 11-én *reunió* követte, kétezer látogatóval. A tánc előtt a *Tell Vilmos* nyitányát játszotta a zenekar. Több komoly zenedarab nem is volt ezúttal. A közönség türelmetlen volt. Sürgette a táncot. A második reuniót tizenharmadikán tartották. Most kétezeröttszáz hallgató jelent meg, a műsoron pedig egyetlen opera-nyitány sem volt. Néhány keringő előadása után megkezdődött a tánc.

Strauss János előkelő cselekedettel fejezte be pesti szereplését. A második reuniót követő napon legszebb műsorával rendezett hangversenyt a *pesti református paplak* építési alapja javára. A nemes elhatározás nagyon jó benyomást tett a két város közönségére, s az est folyamán kevésbé szenvedélyesen, de annál meghatóbban ünnepelték érte a művészt.

LANNER JÓZSEF HANGVERSENYEI.

Volt tanítványának, Strauss Jánosnak nagy sikerén felbuzdulva *Lanner* is eljött Pestre, 1834 novemberében. Itt természetesen nem csupán a nevét ismerték már, hanem számos szerzeményét is; a személyes megismerkedést tehát a közönség élénk érdeklődéssel és örömmel várta.

Lanner szintén hat négyfogatú batáron érkezett, mint az előző évben Strauss János, de ő nem utazott külön üveghintóban, hanem a muzsikusaival. És nem volt ostorpattogtatás sem. Szerényen, csendben vonultak be a városba, feltűnést csak a hat egyforma és együtt haladó négyesfogat keltett.

Az első hangversenyt november 6-án tartotta Budán, az Országházban, az előkelőség bálja előtt. Zenekarának harmincnégy tagja volt, hárommal több, mint Strauss együttesének. A közönség nagy melegséggel ünnepelte a bécsi muzsikuskat, főként a tiszteletet parancsoló megjelenésű ifjú karmestert, az első keringőkirályt.

A műsoron, amely a hosszas ünneplés miatt csak sokára kezdődött meg, kizárólag Lanner művei szerepeltek, s a zenében járatos, helyes ítéletű pest-budai közönség nyomban megérezte a két bécsi mester muzsikája közt levő jelentős különbséget. A megkülönböztetést egyébként megkönnyítette a két karmester vezénylese között levő feltűnő eltérés is. Míg Strauss János olyan mozdulatokra törekedett, amelyek a bécsi »fesch« és »schneidig« fogalomnak megfeleltek, Lanner lágyabb, nyugodtabb mozdulatokkal vezette muzsikusait. Strauss a ritmust hangsúlyozta, Lanner az érzelmet.

A bál ujdonsága a *Pesti keringő* volt, amellyel Lanner hódolatát fejezte ki fővárosunk iránt. A bál közönsége örömmel fogadta a szép gesztust, de magát a művet is. Természetesen megismételtették, nem is egyszer. A mester egyik életrajzírója szerint »a *Pesti keringő* (Pesther Walzer) és az 1835-ben ugyancsak Pesten bemutatott *A verbunkosok* (Die Werber) Lannernek legnépszerűbb és legelterjedtebb művei. A »Pesti keringő« első részében hamisítatlan cigányzene ostromolja a hallgató fülét és szívét, amelyet a második részben bécsi színek váltanak fel. A harmadik részben a bécsi vér és a bécsi szellem diadalmaskodik elbűvölő, felejthetetlen melódia-hullámaival.«

A »Pesti keringő« híre már a bál után való napon elterjedt a két városban. Mindazonáltal 8-án, amikor Lanner a Nemzeti Kaszinó vendége volt, az egykorú tudósítás szerint »kisebbszámú gyülekezet« volt jelen. De akik ott voltak, soha el nem felejtették azt a szép élményt, hogy a mester a gyenge látogatottságot kedvező oldaláról ítélte meg s meghitt társaságban érezvén magát, egészen szíve szerint vezette zenekarát. A »Pesti keringő« itt is többször hangzott el, ezen kívül még egy új keringő, a *Kalandok*. A Nemzeti Kaszinó remekbe faragott tajtékpipát ajándékozott Lannernek a művészi élmény viszonzásául.

November 10-én másodszer vonult fel a bécsi muzsikuskok társasága Budára, az Országházba. Ezúttal csupán hangverseny volt, tánc nélkül. A zenekar a *Figaro házassága* nyitányával kezdte, utána a *Tell Vilmos* és végül a Mercadante-féle *Eskü* nyitányát adta elő. Vendégszereplő is volt: *Heinefetter* Sabina, az európai hírvű operaénekesnő, aki Bellini és Kreutzer operáiból énekelt néhány áriát. A műsor többi száma táncdarab volt.

Másnap a Redutban játszott a zenekar, nyitányokat, operarészleteket (főként indulókat), magyar darabokat és tánczenét. Csaknem kétezer ember hallgatta a közönség legkülönbözőbb igényű rétegeinek figyelembevételével összeállított műsort. A *Pesti keringő* többször is elhangzott.

Következett a búcsúzkodás, 12-én az Országházban. Ismét csak hangverseny. Jellemző Lanner egyéniségének szuggesztív hatására, hogy a legszenvedélyesebb táncosok is megfeledkeztek a táncról, amikor a mester így kívánta. A műsor első részében most is nyitányok és más operarészletek voltak, a második részben Lanner táncszerzeményei. A végén ismét hosszasan ünnepelték Lannert és muzsikusait s a közeli viszontlátás reményében váltak meg tőlük.

Az egyik pesti német lap a következő összehasonlítással fejezte be Lanner hangversenyeiről szóló sommás bírálatát: »Strauss a végletekig hat az idegekre s hanghullámaival viharként sodor el fiatait és öreget; Lanner pedig behizelgő és simogató hangjaival hódít meg bűbájos dallamainak mindenkit. Strauss és Lanner ugyanannak az égboltnak két csillaga, de a fénysugár, amely műveikből kiárad, nem rokon egymással. Az előbbi elkápráztat, az utóbbi világít. Strauss a szellem útján szól a szívhez, Lanner a szíven át a lábhoz.«

*

Lanner pest-budai híveinek nem kellett sokáig várniok a viszontlátásra. A következő évben, 1835-ben, január 22-én ismét megérkezett hozzánk.

Első ízben 24-én szerepelt a zenekar a Redutban, »uraságok magánbálján«, onnan a szünetben átment a Vadászkürtbe a kereskedők báljára. Másnap a Redut nagytermében bál volt, előtte hangverseny. A terem a kisteremmel együtt zsúfolásig megtelt, és Lanner hívei olyan féktelenül viselkedtek lelkesedésükben, hogy a rend teljesen felbomlott. A műsor újdonsága a *Muzsikai szemle* című nagy potpourri volt, amelyet háromszor játszott el a zenekar. A tánc csak három óra felé kezdődött, amikor a vendégek egy része eltávozott és helyet csinált a táncoskedvű fiataloknak.

Két nappal utóbb, 27-én, hajnali két óráig tartott a hangverseny az Országházban, 29-én pedig ismét a Redutban volt nagy táncmulatság. A vidám, gondtalan, mulatásra vágyó Pest és Buda ismét megtöltötte a Redutot. Háromezernél többen szorongtak a nagy- és kisteremben, meg az előcsarnokban és az étkezőhelyiségekben.

Lannernek két új darabját játszotta a zenekar, két névtelen darabját, amelynek a címét a közönségnek kellett sorsolás útján megállapítania. Szavazás közben a zenekar a Rákóczi-indulót és a *Pannonia- és Hungaria-gyűjtemény* darabjait játszotta. A sorsolásnál annak a hölgynek a számát húzták ki, aki *Emlék-keringők* címet ajánlott. Később megváltozott a cím: *Búcsúvétem Pesttől* (Mein Abschied von Pest) címet adott a szerző a két valcernek.

Tánc közben, amely csak hajnalban kezdődött, a következő verset szórták a karzatról a közönség közé:

LANNERHEZ.

(Télhó, jan. 25-én, 1835).

Im! körüléd a vigalmak	Minden érező kebelnek
Lenge szárnyat öltének;	Szívbordáin át-hata.
'S kedvteremtő hangjaidnak	Légy köszöntve gerjedelmek
Hódologva lejtének.	Lángra gyújtó bajnoka,
Légy köszöntve, nagy remeklő!	Játszi vígság, hő szerelmek
Élj! Buzogva tisztelünk,	Szellem-őre, gyámnoka.
Bájkörödben, istenítő,	Légy köszöntve hő szívüinktől,
Földi mennyet éldelünk.	Mely rokon gyanánt tekint,
Mint zsi bong a nép!	'S lelki vonzalom jeléül
Művednek szédítő varázslata	Díjfűzért lobogva int!

Ilyen biedermeieres hangulatban búcsúzott el Lanner a hálás pest-budai közönségtől, ismét a közeli viszontlátás kölcsönös kívánásával.

November elején valóban vissza is jöttek a bécsi muzsikuskok. Négyyszer a Redutban játszottak, egyszer a budai színházban, egyszer pedig az Országházban. De ezúttal a látogatottság nem volt arányban a lelkesedéssel. Ezernél több látogatójuk egyszer sem volt, az Országházban még háromszáz sem. Az új darabok közül csak a *A verbunkosok* tetszett a közönségnek. Ez teremtett kedvező hangulatot az utolsó három hang-

versenyen is, amelyen ötszázan vettek részt a Redutban. A búcsúzás nagyon vidám hangulatban ment végbe.

Lanner még nyolc évig élt ezután, de Pestre nem jött el többé.

OURY JAMES, MAGYAR-ANGOL HEGEDŰMŰVÉSZ.

Az 1835. év áprilisának 26. napján egy rendkívül érdekes művészegyéniséget ismert meg Pest és Buda zenekedvelő közönsége: *Oury Anthony* James angol hegedűvirtuóz. Ez a művész magyar származású volt, amit mindjárt megérkezése után közölt a fogadására megjelent előkelőségekkel.

— *Én a magyar Uri családok nemzetségéből származom*, — mondotta. — *Dédapám Rákóczi katonája volt* és vele együtt bujdosott el Franciaországba. Innen nagyapám Angliába vándorolt, s az apám már ott született.

Ami a magyar eredetet illeti, az valóban kétségtelen. De a család útja Magyarországból Angliába egészen másfelé vonult. Ourynak az az őse, aki Magyarországot elhagyta, a nagykőrösi *Uri* János volt, aki 1750 táján Hollandiába, Harderwijk városába utazott s teológiát tanult. Ott áttért a keleti nyelvek és irodalmak tanulmányozására és néhány év alatt ebben a tudományban nemzetközi tekintélyre emelkedett. Így érte az a megtiszteltetés, hogy az oxfordi egyetem meghívta a hozzátartozó világhírű *Bodleian Library*, a nagy könyvtár keleti kéziratgyűjteményének feldolgozására. *Uri* János aztán élete végéig Oxfordban maradt és megbecsülhetetlen értékű munkásságot végzett. Érdemeit azzal ismerték el, hogy 1796-ban bekövetkezett halála után a Szent Mihály-templomban helyezték örök nyugalomra a holttestét.

Az *Uri*-család angol ágának ő volt a megalapítója. Rákóczi, a Franciaországba bujdosás, meg az a másik, külföldi lexikonokban található változat, hogy *olasz* nemes család sarja, s apja Napoleon hadseregében szolgált és angol hadifogságba jutott: mind csupán regényes kitalálás.

Oury Anthony James tehát 1835-ben, április 26-án lépett fel első ízben Pesten, a Redut kistermében.

»Jeles művészi tehetségeit előre megismertették velünk a bécsi folyóiratok 's egyéb onnan jött hírek« — írta a *Honművész*. »És így nem lehet másképp, mint hogy igen nagy számú közönség látogatta meg első előadását. Könnyű, igen pontos és erős, gyönyörű, érzékeny, lágy és olvasztó előadás, melly valamely éneklőnek hangjaihoz hasonlít, bélyegzé mai érdekes játékát.« (*Tartini* és *Nardini* műveit játszotta.)

A nagy ünneplés, amely bizonyára nem csupán az előkelő művésznek, hanem magyar származásának is szolgált, újabb fellépést tett szükségessé, és május 2-án ismét megjelent a művész a dobogón.

Ezúttal saját szerzeményeiből is felvett néhány darabot műsorába. Másnap, 3-án, a Nemzeti Kaszinó vendége volt, ahol az eddigieknél is nagyobb sikerrel játszott. Néhány számot meg kellett ismételnie, és ráadásokat is kértek.

Oury a Kaszinótól nem fogadott el honoráriumot. Ott ő mint előkelő úr játszott, előkelő urak előtt. A Nemzeti Kaszinó ezért — a *Honművész* szerint — »szívességét emlékül Budapest tájrajzával ékesített 's Bécsben, a' cs. kir. porcellángyárban készült igen becses findsával viszonzta.

A kaszinói szereplés után a budai német színház is meghívta két fellépésre. Május 4-én és 14-én játszott, ezúttal lassú és friss *magyar népdalokat* is, amelyeket itt dolgozott fel.

E két hangverseny után kénytelen volt Pestről elutazni, mert vidéki városokban is fel kellett lépnie. De május 30-án ismét megjelent itt s 31-én a német színházban játszott, június 6-án pedig ismét a Nemzeti Kaszinóban. A pesti és budai közönség nagy szeretettel ünnepelte és igen érzékenyen búcsúztatta el. Megígérte, hogy még visszatér hozzánk, de többé nem látta őt Pest és Buda.

A PEST-BUDAI HANGÁSZ EGYESÜLET ELSŐ HANGVERSENYE.

A két főváros zenei életének rohamos fejlődése s a nagy zene- és énekkari művek előadása iránt megnyilvánuló érdeklődés szükségessé tette a mult század harmincas éveinek elején olyan zenei intézmény megteremtését, amelynek fő feladata ilyen felsőbbrendű zenei alkotások kifogástalan előadása.

Pest és Buda ismerte már ekkor Haydn két oratóriumát, Mozart *Requiemjét*, Beethoven *Krisztus az olajfák hegyén* című oratóriumát, Cherubini nagymiséjét, Haydn *Krisztus utolsó szavai a keresztfán* című művét, Spohr vokális nagymiséjét és kisebb jelentőségű zeneszerzők kantátáinak hosszú sorozatát. Ezeket részint a német színházban, részint pedig Pest és Buda főtemplomaiban adták elő, nem mindig a műhöz szükséges nagy készüléttel és készültséggel.

A zene- és énekkari egyesület megszervezésének mozgalmát *Schedius* Lajos egyetemi tanár és *Trexler* Antal indították el 1836 szeptemberében. Mivel a hivatalos fórumok rövidesen megadták az engedelmet, októberben már meg is alakult a társaság *Pest-Budai Hangász Egyesület* címmel és *Schedius* Lajos elnökségével.

Az egyesület kimondotta, hogy elsősorban nagy hangversenyek rendezését tartja céljának, mert ezen a területen van nagy hivatása. Karmesternek *Urbany* Ágoston zeneszerzőt, a Városi Színház karmesterét választották meg s vele mindjárt megállapodtak az első hangverseny műsorában és időpontjában is.

A műsor így alakult: *Mozart*: Szent, kegyesen nézz le ránk, nagy karének. *Urbany* Ágoston: A hangművészet szentsége, kantáta. *Beethoven*: IV. szimfónia. A hangverseny napja: november 27.

A hangversenyt a három évvel azelőtt felavatott Redutban tartották, ezeröttszáz főnyi hallgatóság előtt. A zene- és énekkar ez alkalommal százhatvantagegú volt, kilencven muzsikussal és hetven énekes.

A közönség nagy lelkesedéssel üdvözölte a tekintélyes számú művészeget, amely kifogástalanul adta elő a műsorát. Megéreztek, hogy ennek a társaságnak nagy szerepe lesz zenei életünkben. A sajtó akkoriban még nem nagyon érdeklődött zenei események iránt; azok a lapok, amelyek megemlékeztek a hangversenyről, nagyon elismerően nyilatkoztak róla, de egyúttal figyelmeztették a vezetőket az Egyesület feladatainak nagy komolyságára is.

VIEUXTEMPS HANGVERSENYE ÉS AFFÉRJE.

Egy tizenhét esztendő, pompás kedélyű belga ifjú jelent meg 1837-ben február közepe táján Pesten, hogy hollandiai nagy sikerei után Pest és Buda közönségének is bemutatkozzék. *Vieuxtemps* Henri volt a neve. Tízestendő volt, amikor a Belgiumban hangversenyző *Bériot* felfedezte rendkívüli tehetségét s mindjárt magával is vitte Párizsba, hogy az ő vezetése alatt fejlődjék világhírű művésszé. Még abban az évben fel is léptette, s a párizsi közönség megerősítette abban a hitében, hogy egészen kivételes tehetségű fiút fogadott tanítványának. *Vieuxtemps* aztán Bécsben és Párizsban tanult és 1826-ban kezdte meg művészi pályafutását Németalföld városaiban.

Amikor Pestre jött, úgy volt, hogy egyszer, vagy ha jól megy, kétszer lép föl. És az egy-két szereplésből tíz is lett. Első ízben február 14-én játszott a városi Redut kistermében, zenekari kísérettel. Ennek az estnek a műsorán a következő művek szerepeltek:

Mozart: Figaro házassága nyitány, *Vieuxtemps* saját hegedűversenye, Proch: Vándordal. Énekelt Kaler, a német színház tagja, zongorán *Erkel* Ferenc kísérte, kürtön Czvrcek színházi zenész. *Vieuxtemps* ezután még eljátszotta *Ernst* H. W. hegedűvariációit. A *Honművész* ezt írta kritikájában: »E fiatal művészt méltán mondják sokan korára és művészségének már most is oly nagy fokára nézve *második Paganininek*.« Ez volt *Vieuxtemps*ről a *Honművész* véleménye.

A második hangverseny sorsa már az elsőn eldőlt. A nagy lelkesedés biztosította a további sikert. Február 21-én lépett az ifjú művész másodszer a pest-budai közönség elé a következő műsorral:

Mozart: Tündérsíp (Varázsfuvola) nyitány, Mayseder A-dur hegedűversenye, Rossini »Semiramis« című operájából kettős ének, Chopin: F-dur Polonaise hegedűre és zongorára (Zongora: Bräuerné), *Bériot*: Air varié. Ezt meg kellett ismételnie, sőt ráadásokkal megtoldania. A siker fokozódása harmadik fellépést is szükségessé tett.

Február 26-án Mozart »Titus kegyessége« (Clemenza di Tito) c. operájának nyitányával kezdődött a műsor. Utána közkívánatra el kellett játszania *Vieuxtemps*nak az első hangversenyen előadott versenyművét. Néhány énekszám következett *Erkel* Ferenc zongorakíséretével, majd *Bellini*nek »Il Pirata« című operájából való témákra írt változatai. Végül *Erkel* Ferencnek magyar témákra írt hegedű-zongora változatai. Ezeket a belga és a magyar művész adta elő, zsúfolt ház előtt.

Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy az ünnepelt fiatal művész egészen belemuzsikálta magát Pest és Buda szívébe s hogy egyhamar nem megy el innen.

Március 2-án volt negyedik hangversenye, *Taborsky*nak, a német színház első hegedűsének javára, a német színházban. A műsor *Weber* Euryanthe-nyitányával kezdődött. *Vieuxtemps* eljátszotta ezután saját hegedűversenyét és az *Ernst*-féle variációkat. Néhány énekszám is volt műsoron, ezeket *Erkel* Ferenc kísérte zongorán.

Március 5-én a Nemzeti Kaszinóban lépett fel. Itt a bécsi *Mayseder* a-moll sextuorjában az első hegedűt játszotta, azután előadta *Bériot* és *Lafont* variációit *Bellini* Alvajáró-jának témáira.

Március 7-én már a Redut nagytermében játszott. Ezúttal a Pesti Jótékony Asszonyi Egyesület javára. A műsor *Beethoven* »Prometheus«-nyitányával kezdődött, utána előadta Bériot már ismert változatait. Most egy zenei pikantéria következett: *Panzeron* francia zeneszerző műve: »Tartini álma«. Énekszám (Minkné asszony) hegedű és zongora kíséretével (Vieuxtemps és Erkel Ferenc). Ezután a tízesztendős *Taborsky* Gabriella, egy zongorás csodagyermek eljátszotta *Kalkbrenner* erősen technikás Rondóját. Végül Vieuxtemps az ismert Ernst-variációkat adta elő.

Most már valóban nem volt megállás. A fiatal művész 9-én ismét megjelent a dobogón, vagyis a színpadon, a német színházban. Az »Oberon«-nyitány kezdte a műsort, utána a belga ifjú előadta *Pechatschek* változatait *Schubert* gyászkerengőjére, két énekesnő Bellini »Puritánok« című operájából énekelt duettet, végül megismételték Erkel Ferencnek magyar témákra írt hegedű-zongora variációit. Ez alkalommal is zsúfoltan megtelt a színház.

Következett a nyolcadik hangverseny, március 15-én. Most már egyhetes szünetre volt szüksége az elfáradó művésznek. Ezúttal ismét jótékony célra játszott. Pfeiffer Antal zenekari fuvalás jutalomjátéka volt. Előadták a »Norma« első felvonását, utána Vieuxtemps eljátszotta *Rode Pierre* hegedűversenyét és a Bériot-féle változatokat.

A kilencedik hangversenyt a német színház első gordonkásának, Wagner Józsefnek a jutalomjátékául rendezték. *Beethoven* VII. szimfóniájának első tételével kezdték a műsort, utána Vieuxtemps előadta saját hegedűversenyének első tételét. A színház basszistája áriát énekelt Rossini »Korinthus ostroma« című operájából, Wagner pedig eljátszotta *Romberg* kobozra írt Concertinóját, majd Erkelnek már ismert hegedű-zongora változatai következtek és Vieuxtemps-nak Bellini »Il Pirata« című operájából vett témára írt variációi.

Március 20-án *Minkné*, a német színház nagyhírű szopránénekesnője tartotta búcsúfellépését. Ugyanakkor búcsúzott el a pest-budai közönségtől Vieuxtemps is. Ez volt tizedik szereplése. Művészi és egyéni sikerekkel gyarapodva hagyott itt bennünket, a viszontlátás élénk vágyával.

*

Vieuxtemps 1843-ban ismét eljött, most már mint európai híru művész. Január közepén érkezett ide impresszáriójával. Most a Nemzeti Színházzal szerződött négy estére. Ekkor úgy volt még, hogy február 16-án el kell utaznia innen, más kötelezettségei miatt. A színházzal tehát olyan megállapodást kötött, hogy sem Pesten, sem Budán nem lép fel más helyiségben. Ezt az igazgatóság közölte is a színlapokon és a sajtó útján.

Elsőízben január 23-án szerepelt, az »Aki mer, az nyer« című vígjáték felvonásainak szünetében. Mint hegedűművész és mint zeneszerző. Előadta E-dur hegedűversenyét, Adagio, Rondo és Capriccio című rövidebb műveit és magyar témákra készült rögtönzéseit, viharos sikerrel. *Egressy* Béninek férfikarra írt népdala is műsoron volt. A közönség még emlékezett Vieuxtemps hat évvel korábbi szereplésére, amikor tíz alkalommal gyönyörködhetett játékában és szerzeményeiben.

Másodszor január 27-én lépett fel, az elsővel csaknem azonos műsorral. A harmadik estén, február másodikán saját fizs-moll hegedűversenyét, a Capricciót és A-dur fantáziáját adta elő, végül újabb változatokat magyar témákra. A lelkesedés estéről-estére fokozódott. A harmadik hangverseny után ezt írta róla a *Honderü*: »Vieuxtemps úr versenyei nagy zajt csinálnak a zenészek és műértők között. A zene-virtuózok közötti osztályozás mindig ingatag alapon feneklik: a viszonylagos ízlésen. Annyi igaz, hogy Vieuxtemps úr egyike korunk legnagyobb hegedűseinek. A szép magyar nóták, mellyeket hangversenyei végén oly szívrehatólag tud eldalolni mesteri húrjain, magasztos tapsra ragadnak minden igaz magyart.«

Mielőtt a negyedik, tehát utolsónak szánt fellépés ideje elkövetkezett, levelet kapott a művész, amelyben az esedékes külföldi fellépés elhalasztásáról értesítették. Tehát nem kell innen 16-án elutaznia. Ezt a változást arra használta fel az impresszárió, hogy a művész megkérdezése nélkül a német színházzal is kötött szerződést, de csak egy estére.

A Nemzeti Színház igazgatósága február 10-ére tűzte ki Vieuxtemps negyedik fellépését; ugyanekkor már a német színház is közölte, hogy a művészt szerződtette egyszeri szereplésre.

Erre a hírre csúnya botrány tört ki, amely egészen feldúlta a város nyugalalmát. Néhány ujság azzal vádolta meg az előkelő művészt, hogy üzleti fogásból félrevezette a Nemzeti Színház igazgatóságát és a közönséget, mert a szerződés ellenére a német színházzal is kötött megállapodást. Mások a Nemzeti Színház igazgatóságát vádolták meg üzleti ravaszsággal.

A nagy konokossággal terjesztett hírek természetesen Vieuxtempsnak is tudomására jutottak. A művész nagyon felháborodott az alaptalan támadáson és *Eötvös* József báróhoz fordult tanácsért és oltalomért. Levelében tiltakozott a rosszhiszeműség vádjá ellen és megmagyarázta eljárását, amely teljesen kifogástalan volt.

Eötvös József báró készségesen lépett közbe az igazság érdekében. Lefordíttatta Vieuxtemps levelét s a következő megjegyzéssel küldte le a lapoknak: »Eddig Vieuxtemps úrnak a levele, kinek kívánatát véleményem szerint jobban nem teljesíthetem, mint ha azt fővárosi lapjainkban egész terjedelmében közlöm, felhíva egyszersmind a tisztelt művész nevében mindenkit, ki ezen nyilatkozatának valóságán kételkedik, hogy ellenvetését nyíltan, a közsajtó útján s né titkos rágalmak útján tegye. Teljesen meg vagyok azonban győződve, hogy a Nemzeti Színház igazgatósága addig is, míg Vieuxtemps úrnak eredeti szerződése kezéhez jut, azon viszonyokról, mellyekben az említett művész úrral állott, a közönséget felvilágosítani el nem mulasztja. — Pesten, 1843 február 17-én. —
Br. Eötvös József.

A Nemzeti Színház igazgatósága már másnap teljesítette *Eötvös* József báró kívánságát és nyilatkozatot küldött a lapoknak. A nyilatkozat *Bartay* igazgató írásműve volt és így kezdődött: »Alulírott, ki t. cz. Vieuxtemps úr jeles hegedűvirtuóznak a Nemzeti Színházban adott hangversenyei előtt, annak sehol másutt, mint a Nemzeti Színpadon fellépését hirdtetém...« Az igazgató minden részletre nézve megerősítette a művész állításait és kijelentette, hogy sem a művész nem vezette félre a színház

igazgatóságát, sem az igazgatóság a közönséget. *Majláth* János gróf (aki később oly tragikusan fejezte be életét) szintén síkra szállt az igazság mellett s a fondorkodókat olyan kemény kifejezésekkel illette, amelyek *ma* nem jelenhetnének meg nyomtatásban.

Közben lezajlott a negyedik hangverseny, sőt Vieuxtemps ötödször is szerepelt a Nemzeti Színházban, február 20-án. Mégpedig a Pest-Budai Hangász Egyesület konzervatóriuma javára. A német színházban február 27-én lépett fel és *egész honoráriumát, hatszázötven forintot, a vakok intézetének adta.*

Elutazása előtt néhány nappal a következő közlemény jelent meg a pesti lapokban *Köszönet* címmel: »Vieuxtemps Henri ezennel forró köszönetet mond a nemes közönségnek az iránta mutatott részvétért [vagyis érdeklődésért]. Magasrangú nők társulatától felkérést juttattak el hozzá, hogy rendezzen nekik magány-hangversenyt, ha még Pesten maradna. A legmélyebb sajnálattal közli, hogy az általánosan ismert körülmények miatt, melyeknek változtatása nem tőle függ, ezen őt annyira megtisztelő ajánlatot el nem fogadhatja.«

Ezzel a nyilatkozattal búcsúzott el a művész Pest és Buda közönségétől, nem a legzavartalanabb örömmel. Az emlékek kellemetlen elemei azonban teljesen eltűntek lelkéből március harmadikán, amikor *Brunszvik* József gróf nagy estélyt rendezett a tiszteletére. Az innepségre főként a zenekedvelő főurak és hölgyek voltak hivatalosak és természetesen a zenei élet kiválóságai is: *Erkel* Ferenc, *Volkman* Róbert, *Mosonyi* Mihály. Vieuxtemps nagyon felvidult az előkelő és kedélyes környezetben és sokat muzsikált. A zongoránál felváltva a grófné és *Erkel* Ferenc ült.

Másnap útnak indult a művész, sok kedves emlékekkel gazdagodva és teljesen megbékülve.

OLE BULL, A NORVÉG CSODAHEGEDŰS.

Az 1839. év zenei életének legkimagaslóbb eseménye a norvég csodahegedűs, *Ole Bull* hangversenyeinek sorozata volt. A fiatal művészt, akiről 1836-ban azt írta egy párizsi lap, hogy *Paganini* kezéből kiütötte a hegedűművészet királyi pálcáját, rendkívüli érdeklődéssel várta Pest és Buda zenekedvelő közönsége.

A *Honművész* ezt írta első fellépéséről: »*Ole Bull* úr, a' »Váza-rendnek« (brilliantokban) vitéze, ápr. 27-én 5 órakor adá első hangversenyét a' nagy Redoutteremben. Tárgyai voltak: 1. *Beethoven* »Prometheus«-ának ouvertureje egész hangászkarral. 2. Allegro maestoso, adagio cantabile és rondo pastorale, szerzé és játszá hegedűn egész hangászkar kísérete mellett *Ole Bull* úr. 3. *Proch* Henrik: »Panaszom« című dalját éneklé *Stampfl* úr, fortepiano (*Merkel* úr) kísérete mellett. 4. Adagio religioso, szerzé és játszá a' vezénylő úr. 5. *Rossini* »*Erzsébet*« operájából nagy ária, éneklé *Gyöngyössy* Sarolta k. a. egész hangászkar kísérete mellett. 6. Recitativo, adagio amoroso con Polacca Guerriera, szerzé és játszá *Ole Bull* úr. 7. »Tartsd meg Isten királyunkat« népdalt minden kíséret nélkül, ugyancsak a' vezénylő úr, teljes négy hangú accordokban, tehát egyszerre négy húron játszá. — Olvasóink nagyobb része előtt már ismeretes lesz, hogy e' művész a' maga nemében a mostan élő művészek közül elsőnek mondatik lenni, minthogy

művészetének azon legnehezebb fokait érte el, mellyekről az őt még nem hallottnak képzete sem lehet. Az óriási teremtet megtöltött fényes közönség hosszasan tartott, majd szünni sem akart zajos tapsokkal fogadá őt, tisztelé több ízben 's vált meg tőle az előadás végén. E' mulatságban részt méltóztattak venni Ó fenségök, a' nádorné 's *Hermine* cs. k. főhercegné 's *István* főherczeg udvari kíséretökkel.»

Ole Bull csupán egy hangversenyt szándékozott nálunk adni, a nagy siker azonban arra bírta impresszárióját, hogy még egyszer felléptesse. A második estét szintén a nagy Redut-teremben rendezték. Ezúttal rövidebb volt a műsora, mint az első alkalommal: Mozart egyik Adagio-ját játszotta és saját szerzeményeiből három darabot. Ráadásul »a kijelelt renden kívül, egy *képzeményes* capricciót játszott. Ma is különös ügyességét bizonyítja be a' pianissimo 's flageoletben, mellynek ő egyetlen mestere« — jelentette a *Honművész*.

A második hangversenyt harmadik követte május 5-én, most már a Nemzeti Színházban (akkor még Magyar Színház volt a neve). A műsor *Weber* Oberon-jának nyitányával kezdődött. A második szám Ole Bull műve volt: *Variationi di bravura*, Bellini témája után. Majd Felbér Mária és Erkel József adott elő duettet *Bellini* »Beatrice di Tenda« című operájából. Ezt ismét hegedűszám követte: *Capriccio fantastico*, vagyis a második estén már előadott »képzeményes« mű. Ezután *Mercadante* »Eskü« című operájának egyik kardala került sorra, végül ismét a hangversenyző művész lépett a színpadra. Az utolsó szám ez volt: »*Magyar hangok*. Fantázia magyar nemzeti dalokból. Szerzette és előadja Ole Bull úr.«

A *Honművész* többi közt ezt írta hosszú és lelkes bírálatában: »E' művész, a' művészet terén e' ritka üstökös, ezen Amphyon, ki hangszere négy húrján egyszerre nemcsak várost, hanem a' hangképzeteknek egy egész tündérvilágát alkotja, ki hallgatói kebelében egy gyönyörre, ámulatra ragadó Elysiumot teremt, riadó tapsal üdvözölve lépett fel 's le minden szám után... *kéjbe andalító azon érzés*, melly lelkéből átömölve hangszeréből kihullámzik; *gyönyörézésre ragadó azon tisztaság*, melly minden hangját bélyegzi; *édes borzadással eltöltők azon hang-salto-mortalék*, mellyeket hangszerén tesz; szóval, ő óriás, egy elérhetetlen, *megfoghatlan fény sugar.*«

Ennek a hangversenynek teljes bevétele a művészt illette. A kiadásokat és a színház részesedésének megfelelő összeget a Nemzeti Kaszinó fizette ki, pontosan »331 ezüst forintokat«.

Május 8-án negyedszer jelent meg a norvég művész a túlaradó lelkesedéstől megszállott pesti és budai közönség előtt, ezúttal a német színházban. Kétszeres helyárák, de már nem egészen telt ház. Igaz, hogy műsorának alig volt új száma.

Május 10-én külön plakáton hirdette a Magyar Színház, hogy »Ole Bull a' pesti színháznak, mint nemzeti intézetnek egyedüli javára nagy hangászati académiát adand«. A hangversenyt, amelyen végre elbúcsúztatott a norvég művész a kétegy magyar fővárostól, 14-én tartotta. »Ole Bull úr — írta a *Honművész* — minden fel- 's leléptekor zajosan tapsoltatott meg 's több ízben ugyan olyan zajjal hivatott 's végre koszorúval tiszteltetett meg.« Ezen a hangversenyen *Erkel* Ferenc is közreműködött, mint zongoraművész.

LISZT FERENC ISMÉT PESTEN.

Az 1839. évben december 24-én érkezett Liszt Ferenc Pestre, ahol tizenhat esztendővel előbb még mint gyermek jelent meg honfitársai előtt, nagy bécsi sikerei után. Magyarországon természetesen élénk érdeklődéssel figyelték a távolból a fiatal művész tüneményes pályafutását és nagy érdeklődéssel várták vissza. Liszt Ferenc is leplezetlen vágyakozással gondolt szülőhazájára, s nem rajta mult, hogy csak ilyen hosszú idő multánláthatta viszont. És abból, hogy már az első órákban teljesen otthonosan érezte magát itt, kétségtelennek látszott, hogy gondolatban sokszor időzött hazájában.

Három napig tartó ünneplés után december 27-én délben lépett a Redut dobogójára. Az ünnepies alkalomra olyan műsort állított össze, amely minden oldalról megmutatta zongoraművészetének kivételes tökéletességét. Az első hangversenyt az 1838. évi pest-budai árvízkarosultak javára rendezte.

A műsor első száma: *Bellini* »Puritánok« című operájából való témákra írt ábránd. A következő szám *Grill* János műve: Dal négy férfihangra. Ezt a Pest-Budai Hangász Egyesület négy tagja adta elő. *Rossini* műve volt a harmadik szám: »La Serenata e l'Orgia«, zongoradarab, zenekari kíséret nélkül. Újabb dal következett, ez is négy férfihangra, ennek is *Grill* János volt a szerzője. Az utolsó két szám *Schubert* zenéje volt: az *Éji dal* (Ständchen) és az *Ave Maria*.

A közönség síri csendben hallgatta az ifjú mester játékát, de minden száma után olyan dörgő tapsvihár és éljenzés robbant ki, amilyent még nem hallottak a Redut falai. Jelentősen fokozta az ünneplés lehetőségét az is, hogy a dobogót a terem közepén helyezték el, Liszt Ferencet tehát egészen körülvehette a közönség.

A kritika túláradó magasztalással számolt be a ragyogó és forró estről. A *Honművész* bírálója ezt írta hosszú cikkében: »Leírni rendkívüli tehetségének egyes részeit hosszas, de sikertelen s talán lehetetlen is volna. Őt hallani kell, hallani a hangok ama tengerét, melyet tíz ujjának szinte megfoghatatlan ügyességével teremt elő; hallani azon bájt, melyet az ének utánzásával s a kíséret eljátszásával gerjeszt... Neki semmi sem látszik lehetetlennek. Előadásából a leírhatatlan tűz s szökellésének szabadsága mint a láva kitörése ömlik elő.«

Második hangversenyét december 29-én tartotta, ugyancsak a Redut nagytermében, ezzel a műsorral: Fantázia a »Lammermoori Lucia« motívumaira. Utána *Schodelné* elénekelt *Beethoven* »Adelaide« című dalát, Liszt Ferenc zongorakíséretével. A következő szám két darab volt: »Fantázia magyar szellemben« és *Schubert* »Erlkönig«-je zongorára. Mind a kettő Liszt Ferenc műve, ő is játszotta. Majd ismét *Schodelné* lépett a dobogóra és *Schubertnek* »Gretchen am Spinnrad« (Margit a rokkánál) című dalát énekelt. Ezzel be is fejeződött volna a műsor, de a tomboló közönség követelte, hogy Liszt folytassa a játékot. Erre a mester eljátszotta a *Rákóczi indulót*, saját átírásában, amely akkoriban készült. A közönség leírhatatlan lelkesedéssel ünnepelte Lisztet a váratlan fejedelmi ajándékért. Ennek a hangversenynek még egy váratlan mozzanata volt: Liszt Ferenc intézkedésére a jegyeket magyar nyelven nyomatták, Pesten első ízben.

Az egyelőre végeláthatatlan hangversenysorozat harmadik estje január másodikán volt. Műsora: *Weber* f-moll zongoraversenye, Liszt »Hexameron«-ja, *Beethoven*től »Tenger csendje és szerencsés utazás« és *Haydn* »Vihar« című zenekari műve. A két utóbbit a Hangász Egyesület tagjai adták elő.

A negyedik hangversenyt a Magyar Színház javára 4-én rendezte Liszt. A színház örömtől lelkendező, piros betűs plakáton hirdette ezt az örvendetes eseményt. A színlap szövege ez volt:

LISZT FERENCZ ÚR

művész hazánk fia

hazafiságos indulatból, a ' színház javára

HANGVERSENYT

szíveskedik adni, mellynek tárgyai lesznek:

1-ső: *Andante finale* »*Lucia di Lammermoore*« operából.

Előadja Liszt Ferencz úr.

2-ik: *Galop chromatique*. Előadja: Liszt Ferencz úr.

Bérletszünet, szabadjegyek nem érvényesek.

Azt is közölte a színlap, hogy a nézőteret ünnepélyesen kivilágítják. A közönség lelkesedése és rajongásának kitörései teljesen fékezhetetlenek voltak. A pesti közönség még senkit sem ünnepelt ilyen megszállottan. A *Honművész* ezt írta kritikájában: »Hogy a vér nem válik vízzé, a láng nem hazudtolja meg természetét, tiszta kebelből a hazaszeretet ki nem alhatik, Liszt Ferencz művész hazánk fia fényesen bebizonyította.«

A bíráló elmondja ezután, hogy Liszt Ferenc az 1838-i pesti árvíz hírére Bécsbe sietett, hogy az árvíz károsultjai javára hangversenyt rendezzen; nemrégén Pozsonyban játszott jótékony célra, Pesten pedig a Hangászegyesület és a nemzet színháza javára. Mindenben kimutatja szép lelkét és hazafiságos érzelmeit. Hányan teszik ezt kivülről? — kérdezi végül.

Az ötödik hangversenyt harmadnap, Vízkereszt napján rendezték, ezt nem jótékony célra. A műsor *Hummel* Septettjével kezdődött, azután a nápolyi »*Tarantellák*«-at és az »*Alvajáró*«-fantáziát játszotta Liszt; *Váray*, a magyar színház tagja két Schubert-dalt énekelt: a »*Vándor*« és a »*Csoportozatok a Tartarusból*« címűeket Liszt Ferenc zongorakíséretével.

Január 9-én volt a hatodik hangverseny napja. A műsor ezúttal is igen választékos volt, s különösen érdekessé tette az is, hogy *August* Antal báró, a nagyllású köztisztviselő és előkelő főúr két Schubert-dalt énekelt. Liszt Ferenc a XVIII. századbéli *Pacini Francesco* »*Frequenti palpiti*« című dalára készített változatait és a »*Ständchen*« és az »*Ave Maria*« át-iratait játszotta. *Festetic* Leó gróf is szerepelt: fiszharmonikán adott elő egy Adagiót, meg nem nevezett szerzőtől (valószínűen saját műve volt).

Két nappal több következett a Hangászegyesület javára rendezett hangverseny. A »*Varázsfuvola*« (akkor még »*Bájsíp*«) nyitányával kezdődött, utána *Beethoven* karfantáziája, mind a kettő a Hangászegyesület zenekarának előadásában. Ezt az »*Oberon*« nyitánya követte, majd ének-

kettős *Donizetti* »Marino Faliero« című operájából, *Beethoven* A-dur szimfóniájának Andante-tétele és kórus *Haydn* »Évszakok«-oratóriumából. Liszt Ferenc *Weber* f-moll zongoraversenyét adta elő.

Másnap, 12-én, elbúcsúzott Liszt Ferenc a közönségtől, negyednapon pedig Budapestről is, emlékekkel és élményekkel túlságosan megterhelve. Most már teljes bensőséggel érezte, hogy *magyar és hogy magyar mivolta elválaszthatatlanul összefűzi hazájával holta napjáig*. Külső jelet is vitte magával örök magyarságának: azt a régi, remekművű díszkardot, amellyel főúri tisztelői ajándékozták meg.

KOSSUTH LAJOS FELOLVASÁSA EGY HANGVERSENY KERETÉBEN.

A néhány esztendő és anyagiakban még gyenge alapon álló gyermek-kórház javára nagyszabású »literaturai és zenészeti estélyt« rendeztek 1841-ben, április negyedikén a városi Redut nagytermében. A kissé különös műsor nagyon felcsigázta a közönség érdeklődését, s mivel a látogatottságot is nagy hozzáértéssel szervezték meg, az anyagi eredmény nagyon kielégítő volt. A fiatal *Kossuth* Lajos felolvasását is kíváncsian várta a közönség.

Az estélyen Pest és Buda valamennyi előkelő családja megjelent; fényes toalettekben és még ragyogóbb ékszerekben tehát nem volt hiány. Nem is lehetett, mert maga az előkelő terem is megkövetelte a díszes megjelenést.

A prólógust *Majláth* János gróf, Erzsébet királyné későbbi történelem- és magyar tanára írta németül. Elszavalta *Rogendorff* Katalin grófkisasszony. Utána a Nemzeti Színház zenekara előadta *Beethoven* »István király«-nyitányát, a Pest-Budai Hangász Egyesület zenekarának közreműködésével. *Frankenburg* Adolf »Részvét és részvény« című humoros felolvasása következett, majd *Donizetti* »Gemma di Vergy« című operájának kvartettjét énekelték. Ismét *Majláth* János műve következett: egy német románc, amelyet a szerző maga szavalt el. A szavalás után *Derra-Zettiry* Mária nagy művészettel játszotta el *Weber* f-moll zongoraversenyét.

A műsor második része bizarr, de abban az időben nem szokatlan zenei produkcióval kezdődött: *nyolc zongorán tizenhat zongorás* előadta *Rossini* »Semiramis« operájának nyitányát. A bizarr »hangmutatvány« szereplői *Bräuer* Teréz, *Mayerffy-Weninger* Ludmilla, *Zöllner* Adél, *Pfeffer* Ilona, *Taborsky* Gabriella, *Uffer* Eliza, *Urbany* Amália, *Weiss* Eleonora, *Hóra* János, *Merkel* József, *Moravec* Eduárd, *Rosenfeld* Lajos, *Weber* Fridrik, *Winkler* Károly Angyal, *Zindl* Károly és *Zöllner* Fülöp dr. voltak. A közönség eleinte derült érdeklődéssel hallgatta a harminckét kéz munkáját, de nemsokára ellankadt a figyelme, és úntatta a művészietlen és torz zenei ízetlenség.

Amikor a tizenhat zongorás fölállt és a háttérben eltűnt, a tapsba hálálkodó sóhajtások gyűltek. Nagy melegséggel fogadták a következő szereplőt, *Bujanovich*-*Beniczky*né »asszonyságot«, aki *Eötvös* József báró meghatározó és népszerű költeményét szavalta: »A megfagyott gyermek«-et. A költemény után ismét az első részben szerepelt *Derra-Zettiry* Mária

lépett a dobogóra és eljátszotta Schubert *Erkönyg-jét*, Liszt Ferenc átírásában. Garay Jánosnak »A részvét könnyei« című költeménye került ezután sorra : ezt Tóth Lőrinc, a költő szavalta el. Az utolsó zeneszám Festetics Leó gróf »Ábránd« című műve volt, amelyet a szerző játszott el fiszharmonikán.

A másort Kossuth Lajos »Végszó« című rövid és tartalmas felolvasása rekesztette be. Kossuth a gyermek-egészségügy nagy nemzeti jelentőségét ismertette s megfigyeléseivel, bírálatával, eszméivel és javaslataival igen nagy hatást tett a hallgatóira. A gondolkodásra és cselekvésre ösztönző előadást hálás tapssal és éljenzéssel köszönte meg a közönség.

RUBINSTEIN ANTAL, MINT CSODAGYERMEK.

Pest és Buda zenei életében már a XVIII. század vége óta gyakran bukkantak fel zenei csodagyermek. Legnagyobb részük teljesen eltűnt utóbb, de voltak közöttük olyanok is, akik igazi nagy tehetségek voltak és világhírré emelkedtek. Elsősorban Liszt Ferenc.

Az 1842. év márciusában a XIX. század másik világhírű zongoraművésze, zeneszerzője és tanítómestere mutatkozott be Pesten, mint csodagyermek : Rubinstein Antal, Liszt Ferenc későbbi meghitt barátja.

A két nagy művész azonos körülmények között indult el pályáján : a magyar csodagyermeket sem vették fel a párizsi konzervatóriumba s az orosz sem. Rubinsteint tizenegy esztendő korában, 1840-ben vitte el apja a francia fővárosba, nagysikerű moszkvai bemutatkozás után. Vittek ajánlólevelet, nagy elragadtatásról tanuskodó kritikákat, élőszóval is könyörögtek a konzervatórium hatalmasságainak, de mindez nem használt. A fiút visszautasították. De az apa nem csüggedt el. Pártfogót keresett, aki meghallgatja a kis művészt és nyilvánosság elé viszi. Nem is volt nehéz a zenei világban egy megértő és jóindulatú embert találnia. A bemutatkozás megtörtént a párizsi zenei élet nagyságainak jelenlétében és óriási sikerrel végződött. Jelen volt Liszt Ferenc is és a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott a kisleányról. Ítéletét ezzel fejezte be : — Ez a fiú lesz az én művészetem örököse!

*

A pesti bemutatkozás március 3-án a Nemzeti Színházban ment végbe, zsúfolt ház előtt, a *Tudtán kívül kém* című vígjáték szüneteiben. Rubinstein Liszt és Thalberg variációs műveit játszotta, végül a *Rákóczi-indulót*. A közönség feszült figyelemmel hallgatta a tizenhárom esztendő (de tizenegynek hirdetett) művész játékát és olyan szenvedélyes lelkesedéssel fejezte ki elismerését, hogy zavarba hozta és megriasztotta vele.

A közönséggel egy véleményen volt ezúttal a kritika is. A *Honderű* ezt írta : »Felvonások után a' 11 éves Rubinstein moszkvai zongoraművész hallatá magát Thalberg és Liszt műveinek előadásában, végül pedig a' nálunk népnótává lett Rákóczi-indulót játszá el. Ezen legnagyobb reményű művészcsemetének fölötte lelkes, erőteljes, bájos és ügyes zongorajátéka idősebb művészeknek sem válnék szégyenére, sőt az ő életkorához képest valóban rendkívüli. Előre megjósolhatjuk, hogy Rubinstein, nevének

megfelelőleg, a' zeneművészet aranygyűrűjében a legragyogóbb, legnagyobb rubinkővé válhatik.«

Hasonló elismeréssel nyilatkozott az ifjú művészről a *Pesther Tagblatt* bírálója is: »A viharos tetszésből és a lelkesedő kihívásokból azt kell következtetnünk, hogy az eredmény a hallgatóság nagyon felfokozott várakozását is felülmuta. Egészen bizonyos, hogy a fiatal művész további hangversenyeinek, amelyeket részint a Nemzeti Színházban, részint pedig a Redoutban fog rendezni, rendkívül nagy közönségük lesz. A művész játékanak lényegéről és sajátosságairól későbbi bírálatunkban fogunk ítéletet mondani. Azt azonban már most is kijelenthetjük, hogy a valóban hivatottak közé tartozik, a zenei szellemeknek ahhoz a kiválasztott társaságához, akik az igazi művészet legfelsőbb fokáig felemelkedhetnek.«

A másik német lap, a *Der Spiegel* véleménye ez volt: »Mult kedden végre lezajlott Rubinstein zongoraművész első hangversenye, amelyet közönségünk már régóta várt. Játéka a legteljesebb mértékben kielégítette a várakozást, sőt meg is haladta, mert a más művészekről is hallott zeneműveket újszerű, eredeti és meglepő módon adta elő.«

A második hangverseny napja március 6-a volt. Rubinstein ezúttal is Liszt Ferenc és Thalberg műveit játszotta, általában technikás darabokat, a közönség egyre fokozódó lelkesedése mellett. A *Pesther Tagblatt* ezt írta a hangverseny után: »A kedves Rubinstein második hangversenye valóságos szenzáció volt. A művelt világ legkiválóbb személyiségei hallgatták a zseniális zongoraművész játékát, amelyet néhány nap mulva ismét élvezhetünk.«

A néhány nappól azonban három hét lett, mert Rubinsteint elvitték vidéki városainkba, s csak 26-án tért vissza Pestre. Búcsúestjéről szóló kritikáját ezzel fejezte be a *Pesther Tagblatt*: »Nagyon tévednénk, ha ez a kedves művészgyermek a legközelebbi jövőben háttérbe nem szorítana hírneves mestereket.«

A kritikus nem tévedett.

A »SZÓZAT« PÁLYÁZATA.

A mult század negyvenes éveiben erőteljesen újraéledő magyar nemzeti szellem szükségessé tette olyan nemzeti dal megalkotását, amely ünnepies alkalmakkor való előadásra tökéletesen méltó és megfelelő.

A feladat nem volt éppen könnyű. Olyan dalra, énekkari műre volt szükség, amely telítve van nemes tartalommal, magasztos, szépen hangzó és művészi, a mellett egyszerű, hogy az éneklésben gyakorlatlan emberek is könnyen előadhassák.

A nehéz feladat megoldása a Nemzeti Színház igazgatóságára mint egyetlen magyar zenei fórumra hárult. Mindenekelőtt ki kellett keresni a magyar irodalom legjavából azt a költeményt, amely alkalmas a szükséges célra. Hosszas tanulmányozás és tanácskozás után végre arra a meggyőződésre jutottak, hogy *Vörösmarty* Mihály »Szózat« című költeménye lesz a legalkalmasabb.

A pályázatot, szerény *húsz arany* díjjal, 1843 elején írták ki. És várták a hazafias és művészi ihletben fogant éneket, amelyet majd a nemzet a lelkébe fogad és imádsággá szentel.

A további fejleményeket így mondták el a hírlapok a Nemzeti Színház igazgatóságának közlései alapján: »Bartay igazgató úr hivatalos jelentése szerint az általa Vörösmarty *Szózatára* készítenő melódia jutalmául kitett húsz arany pályadíjra a határnapig huszonkét pályamunka érkezett, melyek a műbírák által megvizsgáltatván s közülük a jelesebbek kiszemeltetvén, a nemzeti színpadon nyilvánosan elő fognak adatni s előadásuk után a legjobbnak a húsz darab arany a műbírák által odaítéltetni.«

Ezt az egyetlen mondatba foglalt jelentést három héttel utóbb újabb közlemény követte: »A Vörösmarty Mihály *Szózatára* érkezett húsz (az elébb még huszonkettő volt) pályadal megbírálása április 28-án megtörténvén, az említett pályaművek közül a második számú »Ki mer, nyer« s a harmadik számú »Minden ember legyen ember és magyar« jelszavúak szemeltettek ki nyilvános előadás végett, midőn egyszersmind a teljes című bíráló választmány ítélete nyilvánosan fel fog olvastatni s a jutalmat nyert mű jelígis levele felbontatni.«

Azután elmondja még a jelentés, hogy a pályamunkák között van egy kantáta is, amely műfajánál fogva nem vehet részt a pályázaton, de olyan értékes munka, hogy mégis meg akarják ismertetni a közönséggel. A három zeneművet két új vígjáték között fogják május tizedikén a Nemzeti Színházban előadni.

Ennek a jelentésnek a közzététele után valami zavar támadt a műsor körül, és meg kellett változtatni. Így történt, hogy a *Szózat* pályamunkáit nem tizedikén, hanem nyolcadikán adták elő, a színház teljes zene- és énekkarával.

Az érdekes estéről ezt írta *Petrichevich Horváth Lázár* lapja, a *Honderű*, május 13-án megjelent számában: »Mult szerdán este a Vörösmarty *Szózat*-ára készített legjobb *népdalra* kitett húsz arany jutalom odaítélése minden zúgában megtölté nézővel színházunkat. A nyertes *Egressy Béni* lón, kinek is a jutalom a nézőség előtt ünnepélyesen átadatott. A mellette legjobb s szinte előadatott dal szerzője pedig *Thern Károly*. A jelességénél fogva szinte előadásra érdemesített Cantate, melly formája miatt nem versenyezhetett, szinte általános tetszést nyert. Szerzője *Fáy Gusztáv* úr, kinek művészi hivatottságáról már pár ízben vala alkalma meggyőződni budapesti olvasóinknak.«

A *Szózat* nagyon lelkes közönség előtt hangzott el első ízben, de sikere nagyon rövid ideig tartott. Nemcsak elterjedni és népszerűvé lenni nem tudott, hanem még szűkebb körben sem gyökerezett meg. Igen hamar elfelejtették, éppen olyan hamar, mint azt a két vígjátékot, amellyel együtt került a közönség elé. A Nemzeti Színház igazgatósága a balsiker láttára kénytelen volt elhatározni, hogy újabb pályázatot ír ki, de más költeményt választ megzenésítésre. Az új pályázat, amely *Kölcsey Ferenc Himnusz*-ának megzenésítését kívánta, *Erkel Ferenc* remekművével ajándékozta meg a nemzetet. Ha a *Szózat* hódítani tudott volna, a *Himnusz* sohasem születik meg. *Egressy Béni* műve csak a halála után kezdett elterjedni és népszerűvé lenni.

A »HIMNUSZ« PÁLYÁZATA.

A Nemzeti Színház igazgatósága tehát pályázatot hirdetett az 1844. év elején *Kölcsey* Ferenc »Himnusz« című költeményének megzenésítésére.

A pályázatra tizenhárom munkát küldtek be. Ezek közül hét egészen értéktelen, dilettáns munka volt, amelyet minden tanulmányozás nélkül félretehettek. Tehát mindössze hat munka közül kellett választani. Ezeknek az előadását július másodikára tűzte ki a bírálóbizottság.

A szent nemzeti imádság pályamunkáinak bemutatása egészen profán módon ment végbe, az alkalomhoz teljesen méltatlan módon, éppen úgy, mint a *Szózat* esetében. Nem szántak rá külön estét, hanem a rendes színházi előadás felvonásközi szüneteit használták fel. És éppen egy francia bohózat volt kitűzve erre az estére. »Tudtán kívül kém« volt a címe.

Ahogy a színház megtagadta a nemzeti imádságok bemutatásától a megfelelő ünnepies külsőségeket, a közönség is tartózkodó volt az érdeklődés dolgában. A színház nem telt meg. A közönyösségben a sajtó is egyetértett a színház igazgatóságával és a közönséggel. Nem mindegyik ujság küldött kritikust az előadásra.

A hat pályamunkát hármas csoportban két részre osztották. Hármat a színdarab előtt adott elő a zene- és énekkar, hármat az első és a második felvonás közötti szünetben.

A közönség tudta, hogy a bírálóbizottság az utolsónak előadottat akarja a díjjal kitüntetni. Ez hatotta meg leginkább a hallgatókat is. Hosszas taps következett a befejezése után, s amikor ismét elcsendesült a közönség, a bizottság egyik tagja felolvasta a jegyzőkönyvet. Közölte, hogy a díjat egyhangú szavazással az egyes számú pályamunkának szánták. Az egyes számú lezárt levél felbontása után kihirdették az eredményt: — *A díjat a mi kedves karmesterünknek, Erkel Ferencnek, a »Hunyadi László« szerzőjének ítéljük oda.*

Az eredményt hosszas, dübörgő tapssal és éljenzéssel fogadta a közönség. A bizottság örömmel látta, hogy helyesen ítélte. Erkel meghatottan köszönte meg a bizottság döntését és a közönség tetszésnyilvánítását.

A *Honderű* ezt írta az estről július 6-i számában: »Múlt kedden estve adatának elő nyilvánosan a *Hymnusra* írt s a bíráló választmány által pályadíjra érdemesített s a többi, dícséretre méltóknak ítelt *népmelódiák*. A közönség, mely — közbevetőleg legyen mondva — számos megjelenés által nagyobb tanúságát adhatta volna ez ügy általi érdekeltségének, mondjuk, a közönség fényesen igazlá ezúttal a választmány ítéletének helyességét, tehát a bírálat körüli eljárását. A dícsérettel említették közül méltán legnagyobb hatást eszközlé s legnagyobb tetszést vívta ki az egyes számú. A jelíges levélké a színpadon a rendezőség és a színházi titoknok jelenlétében a bíráló választmány jegyzőkönyvének felolvasása után felbontatván, a nyertes pályamű szerzőjének derék maestronk és karmesterünk, *Erkel* Ferenc kiáltaték ki. Szívesen osztozunk a közönség éljen-kiáltásaiban, mellyekkel a nyertes szerzőt kihívá. Most csak az van hátra, hogy *Erkel*ünk gyönyörű *Hymnusát* többször adassék alkalom hallani, megismerni, megtanulni. Annak jelessége kezeskedik,

hogy nemsokára a legnagyobb népszerűséget vivandja ki magának s valódi magyar néphymnussá válandik.»

A *Nemzeti Újság* rövidebben számolt be a pályázatról: »Az első felvonás előtt Kölcsey Ferenc *Hymnusára* az igazgató által kitűzött 20 aranynyi díjért versenyzett 13 népmelódia közül adatott elő három dícséretes; a második felvonás előtt szinte három, utolsónak a jutalommal koszorúzott melódia, mellynek szerzőjéül Erkel Ferenc jeles karmesterünk üdvözöltetett, kinek dallamdús és magasztossággal teljes s amellet egyszerű, derék szerzeményét a közönség lelkesülten fogadá és megismételteté.»

A *Der Spiegel* című német lap mindössze annyit mondott Erkel Ferenc munkájáról, hogy az volt az egyedüli szabályos pályamű. A többit — mondta a tudósító — csak azért adták elő, hogy a bírálók megmutassák pártatlanságukat.

A *Pesti Hirnap*, amelynek szerkesztését akkoriban vette át Kossuth Lajostól Szalay László és a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* nem vett tudomást a Himnuszról.

Az új nemzeti imádságot november 27-én a Pest-Budai Hangász-egyesület is előadta. Ekkor még elemibb erővel hatott a hallgatókra, és sokkal nagyobb közönsége is volt, mint a Nemzeti Színházban.

A Himnusz kéziratát a Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárának zenei osztálya őrzi.

BERLIOZ ÉS A RÁKÓCZI-INDULÓ.

Berlioz Hector két hangversenye nem csupán az 1846. esztendőnek, hanem a magyar zenetörténetnek is nagy ünnepe volt. A nagy francia zeneszerző ekkor mutatta be először a Rákóczi-indulót saját mesteri átírásában. Természetesnek tartotta, hogy a néki is fontos esemény helyéül Pestet válassza, ahol a legilletékesebben dönthetik el, jó munkát végzett-e az átírással, vagy balfogást követett-e el?

Berlioz figyelmét *Liszt* Ferenc hívta fel a Rákóczi-indulóra az 1845. év nyarán, amikor a Rajna vidékén összetalálkoztak. A hatalmas és ellenállhatatlan erejű zenemű nagyon belemarkolt a francia muzsikuskébe. Elhatározta, hogy művészibb felépítéssel, de az eredeti szellem leggondosabb megővésével újra hangszereli, hogy a hatás fokozása logikusabb, a fokozás hatása pedig magával ragadóbb legyen. Hosszas és lelkiismeretes gondolkodás és kísérletezés után sikerült a legjobbnak vélt megoldást megtalálnia, s ekkor lépett összeköttetésbe a Nemzeti Színház igazgatóságával a bemutatás előadás dolgában.

A Rákóczi-induló zenekari anyagát tehát készen hozta magával. Noha ez egészen természetes, Pesten mégis azt a hírt terjesztették akkoriban, hogy az átírás itt készült *hirtelenében*.

Berlioz Bécsből jött Pestre. Kocsin, amely a korai áradástól előntött országúton kerékgagyig merült bele a sártengerbe. Egy helyen a Duna medrébe is beletévedt a hintó. Alig tudták kivonszolni. Amikor a zeneszerző tárgyalni kezdett *Erkel* Ferencsel az induló előadásáról, kiderült, hogy a Berlioz-féle hangszereléshez nem elég nagy a Nemzeti Színház zenekara. Erre a Pest-Budai Hangászegyesülethez fordult Erkel kiségitő

zenészekért, és Berlioz maga szemelte ki a szükséges embereket. A muzsikuskok megkapták szólamaikat, Berlioz közölte velük utasításait és kívánságait, és megkezdődött a nagy mű betanulása.

A muzsikuskok útján hamar elterjedt a városban a Rákóczi-induló áthangszerelésének híre. Nagy izgalom és nyugtalanság támadt a hír nyomán, s ennek a sajtó is hangot adott. De Berlioz hallgatott. Mindenkit azzal a kéréssel utasított el, hogy várja meg nyugodtan az előadást.

Február 15-én, vasárnap volt a bemutató, a déli órákban. Jó félház volt csupán, amiből arra lehetett következtetni, hogy az aggodalmaskodó emberek érdeklődése csupán üres fontoskodás volt. A valóság már nem érdekelte őket. A műsor első száma a Rákóczi-induló volt. A hatást így írta meg Berlioz az önéletrajzában: »A váratlan bevezetést némán és nyugodtan hallgatták. Mikor azonban a hosszú crescendoban fugaszerűen megszólaltak a téma részei, amelyeket a nagydobnak távoli ágyúdörgéshez hasonló tompa ütései szakítottak meg, a teremben leírhatatlan moraj támadt. Abban a pillanatban, amikor a felszabadult zenekar szilajul nekieresztette sokáig visszatartott fortissimoját, tragikus kiáltások és önfelédlt lábdobogás zaja töltötték meg a termet. A viharzó lelkekből olyan hangon tört ki az addig visszafojtott lelkesedés, amely megborzongatott engem... Ettől a végzetes taktustól kezdve tudtam, hogy szó sem lehet a teljes műsor előadásáról. A zenekar hasztalanul küzdött a szenvedelmek kitörései ellen, az indulót meg kellett ismételni. Még ekkor sem tudott magán uralkodni a közönség.«

A Rákóczi-indulónak ez az elementáris hatása szinte megrendítette a francia művészt. Most már megértette, mit jelent a magyar léleknek ez a vérforraló zenei remekmű, és elhatározta, hogy megismerteti egész Európával.

A sajtónak az a része, amely előzetesen hangulatot akart csinálni Berlioz és a munkája ellen, most megnémult. Annál lelkesebben nyilatkozott meg a tárgyilagos és hozzáértő kritika.

A *Honderü*, Petrichevich Horváth Lázár lapja foglalkozott Berliozzal a legelismerőbb módon: »Tegnapelőtt délben a Nemzeti Színházban adatott nagy hangversenye a világ egyik leghíresebb zeneszerzőjének, Berlioz Hectornak... Berlioz, e bámulatos Hectora a hangművészetnek, két hangversenyben hallatá klasszikus zenéjét. Berliozt korunk legnagyobb zeneszerzői közé sorozza a világ. Csak nevetnünk kelle tehát, midőn egy-két zúgírót vagy bírálót ellene berzenkedni látánk. Szerzeményeit mélység, higgadtság, jellemesség és tanszerűség bélyegzi... Hogy a mesterileg kezelt Rákóczi-nóta a legélénkebben megvillanyozta a hallgatóságot, az magától értetődik. Alig leírható az a benyomás, mit e darabban hectori kezelése véghezvitt.«

A *Pesti Divatlap* megemlíttette, hogy Berlioz saját műveiből állította össze műsorát, azután azt mondta: »Mindenek közt leghatékonyabb s legjelesebb volt a Rákóczi-induló, melyet Berlioz igen sajátosan s valóban meglepő nagyszerűen instrumentált. Nem is emlékezünk, hogy valaha szép nemzeti nótánk nagyobb hatással adatott volna elő.«

Az első és a második hangverseny (20-án) között Berlioz meghallgatta a *Hunyadi László* előadását és őszinte elragadtatással nyilatkozott róla.

Egyik napon pedig a Nemzeti Kaszinó meghívta a *Deák* Ferenc tiszteletére rendezett lakomára, ahol *Széchenyi* István gróffal is megismerkedett. *Erkel* Ferenc, *Volkmann* Róbert és *Mosonyi* Mihály is jelen volt.

A második est műsora azonos volt az elsőével, de *Berlioz* okult a tapasztaltakon és ezúttal a Rákóczi-indulót nem első, hanem utolsó számnak tette. Így biztosította a teljes műsor eljátszásának lehetőségét.

A műsor ez volt: *Római Carneval* nyitány; *Breton, a fiatal pásztor*, énekelté *Schodelné*; Három részlet az *Egy művész élete* szimfóniából; *Románc és magyar népdal* *Egressy* Bénitől; énekelté *Füredy* Mihály; *Zarándokok indulója és esti ima* a »*Harold*«-ból; *Bolero*, énekelté *Schodelné*; *Rákóczi-induló*, újonnan hangszerelve.

A színház zsúfolásig megtelt a második estén, az előadásnak azonban két olyan mozzanata is volt, amely kezdetben nagyon veszélyeztette az ünnepies hangulatot. Az egyik kellemetlenség az volt, hogy a zenekarban hat elsőhegedűssel kevesebb ült, mint amennyire szükség volt, a másik pedig, amely a közönséget még jobban felháborította: hogy a gázlámpák fénye helyett faggyúgyertyák pislákoltak a nézőtérén.

A *Honderü* szavá is tette ezeket a bántó hibákat: »Ez alkalommal nem hallgathatjuk el az igazgatóság azon nem helyeselhető filléreskedését, miszerint krajczárkíméletből faggyúgyertyákat égetett. Ez nemzeti intézetünknel legalább is *hollóúgiás*.«*) A szokatlan világítás természetesen *Berlioz*t is meglepte, sőt eleinte észrevehetően bántotta is, de a Rákóczi-induló vihara elsodorta a kellemetlen benyomásokat a nézőtérén és a zenekarban is. Ez a két este holtanapjáig emlékezetes maradt *Berlioz*nak.

A Rákóczi-indulót ezután belefoglalta *Faust elkárhozása* című szimfónikus költeményébe és diadalmasan járta vele végig Európát.

Berlioz Rákóczi-induló átírásának eredeti kéziratát a Nemzeti Múzeum zenei osztálya őrzi. Természetesen csak a vezérkönyvet, amelyet *Batthyány* Kázmér gróf vásárolt meg a szerzőtől. A gróf a nagybecsű partitúrát *Erkel* Ferencnek ajándékozta. Az ő halála után jutott a Nemzeti Múzeum tulajdonába.

LISZT FERENC ÚJABB HANGVERSENYSOROZATA.

Hatesztendei távollét után ismét megjelent Pesten *Liszt* Ferenc, hogy kárpótolja művészetének hatalmas és hűséges taborát az 1840 óta elmaradt művészi élményekért.

Április utolsó napján érkezett meg. Bécsből jött, hajón. Az állomáson ezer meg ezer híve várakozott rá, nagy zenekarral. Még azon az estén szerenáddal örvendeztették meg szállása, az *Angol királynő*-szálló előtt, másnap pedig már kora reggeltől nem volt nyugta az ismerős és ismeretlen tisztelőktől.

Első hangversenyét május 3-án tartotta a Redutban. Műsorának négy száma volt: *Don Juan*-ábránd, *Schubert*: *Ave Maria* és *Erlkönig*, *Beethoven*: *As-dur szonáta*, a *Don Sebastian*-opera gyászindulója.

* *Hollóúgi* a német kisváros gúnynevének, a *Krähwinkel*-nek ornitológiailag önkényes fordítása, mert „*Kräh*” varjút jelent, nem hollót.

A közönség egész este elárasztotta a mestert a tisztelet és elragadtatás szertelen megnyilvánulásaival, de felvidítani nem tudta. Súlyos lelki problémák nehezédtek ekkor már érzékeny lelkére, amelyek olyankor hatalmasodtak el rajta legjobban, amikor a zongoránál ült.

A *Honderü* kritikusa célzást is tett erre a kritikájában: »Lisztet a sors keze olyan viszonyokba sodorta, amelyek távol tartják imádott honától. Nemzetiségének érzetét a Fátum súlya nyomta s ő érezte hallgatóival, hogy magyar az ő lelkének teljes lángja s szívének legkisebb ereiben, ingerlékeny idegzetének minden atomjában magyar... Érezte, hogy ő is ama boldogtalanok közé tartozik, akiket a génusz és a sors kiüldözött hazájukból, hogy szívük vére árán szerezzék meg a világhírnév rettenetes dicsőségét...«

Második hangversenyét 6-án tartotta a Nemzeti Konzervatórium, a Pest-Budai Hangászegyesület zeneiskolája javára. Műsorán a »Tell Vilmos« nyitánya, Chopin-variációk, Schubert Divertissement hongrois-ja, a »Lammermoori Lucia«-ábránd és az »Ördög Róbert«-ábránd szerepeltek. A hangverseny után fáklásmenettel kísérték a *Pesti Kör* helyiségébe, ahol nagy lakomát rendeztek a tiszteletére.

Harmadszor 9-én szerepelt, a Pesti Polgárhad javára rendezett hangversenyen. A Rákóczi-indulót játszotta és csárdásokat. Másnap a Pesti Nőegylet javára játszott, ott is a Rákóczi-indulót adta elő és egész sorát magyar átírásainak. Ekkor már nem tudta leplezni fáradtságát. Kora reggeltől késő estig sohasem lehetett egyedül, nem pihenhetett, mert nagy ünnepekre vitték, vagy a szállásán táboroztak a hódolók.

Tizenegyedikén a tiszteletére rendezett lakomán is kellett játszania. Tizenharmadikán délben a Nemzeti Színház előadta az ő tiszteletére a *Hunyadi Lászlót*, este pedig a József-fiúárvaház javára játszott. Teljesen kimerülve ült vonatra másnap és visszautazott Bécsbe, ahol ki-pihenhetette magát bécsi búcsúhangversenye előtt.]

IFJABB STRAUSS JÁNOS HANGVERSENYEI.

Az ifjabb *Strauss* János, a bécsiek új keringőkirálya 1846-ban jelent meg első ízben Pesten, öt esztendővel azután, hogy apja utoljára járt itt.

Nagy hír és hírverés előzte meg, ehhez már akkor is értettek élelmes impresszáriók és művészek; első szereplése mégsem sikerült úgy, ahogyan jogosan remélhette. A Nemzeti Színházban vezényelt június 13-án, tehát nyáron, még hozzá hétköznapon és délben. *Üres széksorok előtt.*

Műsorát a »Tell Vilmos« és »A bűvös vadász« nyitányával kezdte, ezek után táncdarabok következtek. A *Der Ungar* című lap szerint a nyitányokat is valceresen játszotta a zenekar, amely a hangszerek aránytalan elosztása miatt különben sem volt egészen kifogástalan. A kudarchoz mindenesetre hozzájárulhatott az is, hogy hétköznapon délben kevés ember fogékony a tánczene iránt.

Délután Budán a *Horváth-kert*ben játszott a zenekar. Itt ragyogó elégtételt kapott *Strauss* a déli balsikerért, mert nem kevesebb, mint négyezer ember váltotta meg a jegyét. Gyönyörű idő volt, ami főként a nőket vonzotta a bécsi muzsikához, de nem volt hiány táncos férfiakban sem.

A műsoron több magyaros témájú új darab szerepelt. Legjobban tetszett ezek közül a *Pesti csárdás*, amelyet többször megismételtek. Noha a közönség nagyon jó hangulatban maradt együtt késő estig, a kritika, éppen a *német* lap kritikája, nagyon elégtelen volt. Az események tárgyilagos ismertetése után ezt mondta a *Der Ungar* kritikusa: »Köztünk legyen mondva, az ifjú Strausst nem tartjuk feljogosítottnak arra, hogy három tucat muzsikussal utazgasson. Szerzeményei között kétségtelenül vannak szép darabok is, de ezekben semmi újat sem találhatunk. Nincs meg bennük sem Lanner bágyadt kedélyessége, sem az idősebb Strauss viharos szenvedélyessége. Kompozícióit és dirigálását bizonyos fiatalos élénkség jellemzi, ami mindenesetre alkalmas arra, hogy a táncoló párokat alaposan megforgassa.«

A nagy sikeren felbuzdulva még egy szabadtéri hangversenyt tervezett Strauss, ugyancsak a Horváth-kertben. Ennek azonban eleinte akadálya volt, mert a hangverseny-vállalkozó és a kert bérlője között nézeteltérés támadt. Erre a Beleznay-kertben puhatólództak, ott azonban a nagy tornaiskola igazgatója tiltakozott a zenekar befogadása ellen. Végül elismítetták a Horváth-kert bérlőjével támadt összekülönbözést, és 16-án ismét elfoglalta helyét Strauss János és zenekara. De most nem jöttek el négyezren, csak hatszázan.

*

A következő évben ismét ellátogatott hozzánk Strauss János. Október tizedikén tartotta hangversenyét a Redutban. A nagyterem zsúfolásig megtelt. A zenekar ezúttal nem kevesebb, mint húsz darabot játszott, nagyrészt újakat, de *apjától egyetlenegy sem*, ami feltűnt a közönségnek. Legmutatósbab ujdonsága az a francianégyes volt, amelyet *Auber* »Az ördög osztályrésze« című operájából vett és alakított át. A hangulat nagyon emelkedett volt. A hölgyek körülvették Strausst és kérték, maradjon még Pesten. Maradt volna szívesen, de kötelezettségei másfelé szólították. Csak a hatvanas években jött el ismét.

RÖGTÖNZÖTT HANGVERSENY MÁRCIUS TIZENÖTÖDIKÉN.

Pest és Buda már nagy forrongásban volt 1848-ban, március elején, de arra csak kevesen gondoltak, hogy a szabadságért és elsősorban a szabad sajtóért indított mozgalom egyhamar szétfeszíthesse a szűk törvényes kereteket. Nem gondolt erre a Nemzeti Színház igazgatósága sem. Ezért 15-ére a »Két anya gyermeke« című vígjátékot tűzte ki, azzal a feltevessel, hogy a sok izgalom között megnyugtatóan hat a közönségre háromórai nevetés.

De ahogy közeledett a tizenötödike, egyre világosabban bontakozott ki a közeli jövő képe. A két város hangulata úgy alakult, hogy egy vígjáték nemcsak megnyugtató nem lehetett volna, hanem felháborítónak érezte volna mindenki. Ezt természetesen észrevették a színház irodájában is, ezért készségesen tettek eleget a közönség köréből érkezett kérelmeknek, hogy március 15-én a *Bánk bánt* adják elő.

A viharos nap estéjén tehát azzal a tudattal ment a közönség a színházba, hogy Katona József tragédiáját fogja látni.

De nem így történt. A színészek ugyan beöltöztek szerepükbe, a nézőtér is ünnepi kivilágításban ragyogott, de a betóduló közönségen előre meglátszott, hogy fölzaklatott idegein nem tud majd uralkodni és nem nézi végig nyugodtan a tragédia előadását. A nézők nagy része el sem foglalta helyét, hanem csoportokba verődve tárgyalta a nap nagy eseményeit és nem is gondolt rá, hogy ezt abbahagyja. Végre megkezdődött az előadás, de a nézőtér nem csendesedett el. A színészek szavát csak azok érthették meg, akik a színpad közelségében ültek.

A harmadik jelenet után nagy robajjal rontott be száz meg száz föllelkessült hazafi. »A' sajtó-szabadság kivívásából és *Stancsics* kiszabadításából megérkezett nép betódul, — írta a Pesti Hírlap — minden padok megtelnek 's a fuladásig nyomott népnek a' páholy-tulajdonosok nyujtanak le kezét 's emelik fel magokhoz...«

Mindez persze nagy zajjal járt, és közben a sok felhevült ember összevissza kiabált, vitatkozott, éljenzett; végül, amikor egyre többen kiabáltak föl a színpadra: *Halljuk a Rákóczi-indulót!* — a színészek belátták, hogy hiába erőlködnek, az előadást nem folytathatják. *Egressy* Gábor, *Petur* bán megszemélyesítője a rivaldához lépett és a nagy hangzavart túlkiabálva megkérdezte a közönségtől:

— Folytassuk a Bánk bánt, vagy énekeljünk a Hunyadi Lászlóból?

— A Hunyadi! a Hunyadi! — kiabálták sokan. — Mások ezt kiabálták:

— A Rákóczit! A Marseillaiset!

— Az is meglesz, csak csendet kérünk majd, — felelte *Egressy*.

Ezután lebecsátották a függönyt. Néhány perccel utóbb szétnyílt, s akkor a teljes énekkar a színpadon volt már a szereplőkkel együtt, a zenekar pedig a helyén ült és várta *Erkel* Ferenc intését.

És megkezdődött a rögtönzött hangverseny. A nemzeti kokárdás magánénekesek és kardalosok legelőbb azt énekelték, hogy *Meghalt a cselszövő*... Irtózatos tombolás, lábdobogás támadt, s amikor valaki *Metternich* nevét kezdte kiabálni, az egész közönség rázendített:

— Pokolba a cselszövővel!

A kardal után a *Himnusz* következett, amelynek templomi hangjai hirtelen letompították a felszabadult indulatokat. Belevágott az egész közönség s ekkortól fogva együtt énekelt a színpad népével mindent. A *Himnusz*t a *Rákóczi-induló* követte, amitől megint lángra lobbantak a márciusi lelkek, s ezt a *Marseillaise* még izzóbbá forralta. Amikor ez is lezajlott, *Füredy* Mihály előbbre lépett és elénekelte *Egressy* Béni két gyönyörű dalát: *Tiszapartján halászlegény vagyok én*, utána pedig: *Beszegődtem Tarnócára bojtárnak*... Ezeket áhíthatos csendben hallgatták végig és hosszas tapssal köszönték meg. De érezni lehetett a hangulaton, hogy harmadik dalt már nem tudtak volna nyugodtan végighallgatni.

A visszafojtott indulatok fokozott erővel törtek ki ismét, s a műsor újból kezdődött: *Hunyadi László*, *Himnusz*, *Szózat*, *Rákóczi-induló*, *Marseillaise* a végkimerülésig.

Így ment végbe a Nemzeti Színház rögtönzött hangversenye 1848-ban, március tizenötödikén...

HAYNAU A HANGVERSENYTEREMBEN.

Az 1850. évben a tavaszi áradás igen nagy kárt tett a dunamenti vármegyékben. Sok olyan község, amely egészen közel van a Dunához, víz alá került mindenestől. Az ár elborította a földeket és százával döntötte romba a gyengén épített falusi lakóházakat és gazdasági épületeket.

Pesten nyomban megindították a gyűjtést a szerencsétlenül járt emberek megsegítésére és március 10-én nagy hangversenyt rendeztek a *Nemzeti Kaszinóban* ugyanezzel a céllal. A rendezőbizottság meghívókat küldött szét az előkelőségeknek és a jómódú polgároknak, s a nagy hangversenyterem zsúfolásig megtelt.

Megjelent Haynau tábornagy, Magyarország katonai kormányzója is, nagy kísérettel; de tőle függetlenül is igen sok nagyrangú katonatiszt. A közönség kíváncsian figyelte a véreskezű ember arc kifejezését és minden mozdulatát, mert már az év eleje óta köztudomású volt, hogy Bécsben leáldozott a napja, csak azt nem tudták még, mikor szabadítják meg tőle Pestet. »A borotvát használat után vissza kell tenni a tokjába« — ezzel jellemezték a gonoszlelkű katona elejtésének szükségességét.

A hangversenyt a *Pest-Budai Hangász Egyesület* zeneiskolája rendezte, de a növendékeknek csak csekély szerepük volt. A fő vonzóerő *Hollóssy Kornélia*, a Nemzeti Színház előkelő énekesnője, *Lovassy Betti*, a másik énekesnő s *Füredy Mihály* és *Stéger Ferenc* énekesek voltak. Valamennyien önzetlenül, tiszteletdíj nélkül vállalták a szereplést.

A műsor az általános szokás szerint operanyitánnyal kezdődött, amelyet a Nemzeti Színház zenekara adott elő.

A nyitány elhangzása után *Füredy Mihály* jelent meg a dobogón. A tiszték között most nagy mozgolódás támadt, mert a műsor szerint egy *Petőfi-költemény* következett. Haynaut a segédtisztje figyelmeztette az elkövetkezendőkre.

És *Füredy* rákezdte hatalmas hangján, szenvedélyes modorában:

Rég veri már a magyart a teremtő,
Azt sem tudja: milyen lesz a jövő?
Lesz-e még ezen a földön jó napja?
Örüljön-e, búsuljon-e? Nem tudja.

Dörgő tapsvihár tört ki az első versszak után. A tiszték feszengetek, Haynau kérdő tekintettel nézett rájuk, *Füredy* pedig, amint lehetett, folytatta a szavalást. Amikor befejezte a rövid költeményt, ismét kitört a tapsorkán. Tovább, sokkal tovább tartott, mint a szavalás. Haynau és a többi katona láthatóan nagy zavarban volt, csak akkor nyugodtak meg, amikor a színházi énekkar a színpadra vonult és *Erkel Ferenc* vezényletével elénekelte *Rossini Stabat Mater*-ének egyik részletét.

A következő szereplő egy tízesztendőös hegedűművész volt: *Grün Jakab*, aki később német udvari színházak hangversenymestere és Európa-szerte ismert hegedűművész lett. *Bériot* két művét adta elő, nagy tetszéssel. Ismét énekszám következett: *Stéger Ferenc* adta elő a »Hunyadi László« egyik áriáját zenekari kísérettel.

Végre Hollóssy Kornéliára került a sor, akit már türelmetlenül várt a közönség. *Egressy Béni* dalát énekelte: *Télen-nyáron pusztán az én lakásom*. Amikor a végére ért, hatalmas tapsriadalom támadt, amelyben a tisztek is résztvettek, maga Haynau is. A dalt meg kellett ismételni, s még másikat is énekelt az ünnepelt művésznő. Alig akarták elengedni a dobogóról. Szünet után Lovassy Betti operaáriákat énekelt, néhány műkedvelő szavalt, az énekkar ismét előadott egy részletet a *Stabat Mater*-ből, s a hangverseny a szereplők hosszas és tüntető ünneplése után befejeződött.

Haynau megkönnyebbülten távozott el tisztjeivel és örömeiben negyven forintot adományozott a hangverseny céljára. (Március végén Bécsbe utazott és mint bukott ember jött vissza. Haragjában Kossuthkalapot vásárolt és állandóan abban mutatkozott, természetesen polgári ruhában. A nyár derekán véglegesen elhagyta Pestet.)

MISÉK, ORATÓRIUMOK, KANTÁTÁK.

Szükségesnek tartom még, hogy megemlítssem a század első tizenöt esztendejében, tehát az indulás kezdetén Pesten és Budán lezajlott nagy zene- és énekkari előadásokat, amelyek legilletékesebben tanuskodnak zenészeink és közönségünk nemes lelkesedéséről. És tanuskodnak arról is, hogy ebben a két városban aránylag sokkal fogékonyabb talaja volt a legmagasabbrendű zenének, mint a Nyugat sok világvárosában.

A számok beszélnek.

1800-ban a Teremtés öt előadása; 1801-ben a Teremtés háromszor, *Haydn*: Krisztus hét szava a keresztfán először, Rosetti-Rösler Ferenc: A haldokló Jézus kantátája és *Schuster* József kantátája: A zene dicsérete először. 1802-ben: *Haydn* Nelson-miséje először; az »Évszakok« először (az év folyamán háromszor), a »Teremtés« kétszer; 1803: a »Teremtés« háromszor, az »Évszakok« kétszer.

Az 1804. évben: *Beethoven* I. szimfóniája, *Süssmayer* Xavér Ferencnek, *Mozart* munkatársának kantátája, *Schuster* Józsefnek »A zene dicsérete« című kantátája, a »Teremtés« háromszor, az »Évszakok« egyszer; 1805: *Beethoven* »Éroica«-szimfóniája, a »Teremtés« kétszer, az »Évszakok« egyszer; 1806: *Winter* Péter kantátája: »Timotheus, vagy a zene hatása«, ezenkívül az »Évszakok« és a »Teremtés« egyszer; az 1807. évben: *Paër*: »Jézus szenvedései« kantátája, egy *Mozart*-szimfónia, *Mozart* utolsó kantátája, a Budán élő *Spech* János miséje, *Rösler* »Haldokló Jézus«-a és a »Teremtés« egyszer.

Az 1808. évben: az »Évszakok«, a »Teremtés« és »Timotheus«, mindegyik kétszer; 1809-ben: a »Teremtés«, az »Évszakok« és a »Timotheus« egyszer-egyszer; 1810-ben: *Spech* János kantátája: »Jeruzsálem felszabadítása«, a »Teremtés« és az »Évszakok« egyszer-egyszer és egy alkalmi zenés játék négy nagy kórossal: »A budai tűzvész«. A következő évben az »Évszakok« és a »Teremtés« kétszer, 1812-ben egy *Beethoven*-nyitány és a két *Haydn*-oratórium ismétlése, 1813-ban *Mozart* Requiem-ének első előadása és a *Haydn*-művek ismétlése, 1814-ben és 1815-ben szintén ismétlések.

Ezeknek a nagy zenei alkotásoknak további ismétlései közben egyre több hasonló remekművel ismertették meg zenei életünket Pest és Buda kitűnő muzsikusai és énekesei; hivatásosak és műkedvelők egyenlő szeretettel és buzgósággal. A nagy zenei előadásokat részint a két város főtemplomaiban, részint a színházakban tartották. Zenei közönségünk érdeklődése azonban a magasztos alkotások őszinte kultusza közben sem vált egyoldalúvá. Ettől megóvta nagy életkedve és élénk vérmérséklete. Ahogyan el tudott merülni a pesti, meg a budai ember a requiemek, misék és oratóriumok fenséges hangulatában, éppen olyan üde és önfeledt örömmel tudott lelkesedni Lanner József és a Straussok tánczenéjében is.

Sebestyén Ede

FORRÁSMUNKÁK.

Magyar Kurir, Magyar Hirmondó, Hazai 's Külföldi Tudósítások, Honművész, Regélő, Hölgyfutár, Honderű, Életképek, Pesti Hírlap, Vereinigte Ofter u. Pester Zeitung, Pesther Tagblatt, Der Spiegel, Pressburger Zeitung.

A pest-budai árvíz 1838-ban. Szerk.: Némethy Károly.

Isoz Kálmán: A Pest-Budai Hangászegyesület és nyilvános hangversenyei. (Tanulmányok III. köt.)

Haraszi Emil: Rákóczi a zenében. (Rákóczi emlékkönyv.)

Lange Fr.: Joseph Lanner und Johann Strauss (Wien 1904).

Saját tanulmányaim az itt szereplő művészek számottevő részéről.